

Ποινική σίγουρα, αλλά διαπραγμάτευση; Δογματικά ζητήματα και εγκληματολογικοί προβληματισμοί σχετικά με έναν νέο θεσμό του ποινικού μας συστήματος

Δημήτρης Κόρος

Δρ. Σωφρονιστικής Πολιτικής ΔΠΘ, μέλος ΣΕΠ ΕΑΠ, Δικηγόρος

Εισαγωγικά

Ένας θεσμός που μέχρι πριν λίγα χρόνια ταυτιζόταν στον νου μας με το βορειοαμερικανικό ποινικό σύστημα ήρθε και στην Ελλάδα, αφού έχει επεκταθεί πλέον παγκοσμίως, αρχής γενομένης από τις χώρες του αγγλοσαξονικού κόσμου, και έχει κατακτήσει ακόμη και βασικές εκπροσώπους της ηπειρωτικής δίκης (Γαλλία, Γερμανία —αν και όχι χωρίς εμπόδια¹), πάλαι ποτέ αυστηρά προσανατολισμένες στις αρχές που διέπουν το εξεταστικό-ανακριτικό σύστημα. Ο λόγος φυσικά για την ποινική διαπραγμάτευση (plea bargaining), που εισήχθη με τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας του 2019 (άρ. 303).

Το plea bargaining έχει καταστεί σε πολλές χώρες του κόσμου από τους βασικούς τρόπους διεκπεραίωσης της ποινικής ύλης των δικαστηρίων, αν όχι ο βασικότερος. Στις Η.Π.Α. έχει επικρατήσει ολοκληρωτικά, με αφετηρία την αρχή του εικοστού αιώνα, αποτελώντας, σύμφωνα με τον Αμερικανικό Δικηγορικό Σύλλογο, τον βασικό τρόπο επίλυσης ποινικών υποθέσεων² —ενώ τις τελευταίες δεκαετίες έχει επεκταθεί και υιοθετηθεί σε όλο τον κόσμο από έναν μεγάλο αριθμό δικαιοδοσιών που δεν ανήκουν στην παράδοση του κοινοδικαίου (civil law), αλλά προέρχονται από πολύ διαφορετικά νομικά συστήματα.³ Στις χώρες του αγγλοσαξονικού κόσμου η διαπραγμάτευση της ενοχής με αντάλλαγμα ηπιότερη μεταχείριση αποτελεί

1. Ανδρουλάκης, Ν. (2016). «Αλλαγή παραδείγματος» στην ποινική δίκη; *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ/ 7/2016, σ. 549, και Μπίλλης, Ε. (2017). Plea bargaining Verständigung ποινική συνδιαλλαγή: συγκριτικές και πρακτικές διαστάσεις. *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 8-9/2017, σ. 718-720.

2. American Bar Association. (2023). *2023 Plea Bargain Task Force Report*. American Bar Association's Criminal Justice Section.

3. Ανδρουλάκης, Ν. (2016), ό. π., σ. 548. Ειδικότερα, στις Η.Π.Α. μόνο το 8-10% των υποθέσεων διεξάγεται με την τακτική διαδικασία, στη Γερμανία, κύρια εκπρόσωπο της ηπειρωτικής δίκης, το 58%, και στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες το 60-65% κατά μέσο όρο (Δαλακούρας, Θ. (2023). Δογματική θεμελίωση και συστηματική ένταξη των εναλλακτικών διαδικασιών στην ελληνική ποινική δίκη. Οι στρατηγικές επιλογές του Έλληνα νομοθέτη στον νέο ΚΠΔ. *Ποινικά Χρονικά*, ΟΓ, σ. 494).

τον κύριο τρόπο διεκπεραίωσης της ποινικής ύλης,⁴ ενώ η εξάπλωσή της από τη δεκαετία του 1990 και έπειτα στις χώρες της ηπειρωτικής Ευρώπης είναι εντυπωσιακή. Η υπερφόρτωση των ποινικών συστημάτων, ήδη από τη δεκαετία του 1970, με την αύξηση της συχνότητας τέλεσης εγκλημάτων αλλά και τη διεύρυνση της ποινικής καταστολής σε περιοχές που προηγουμένως δεν άγγιζε (που μάλιστα χαρακτηρίζονται από πολυπλοκότητα και δυσκολία στην απόδειξη), οδήγησε στη σταδιακή αποδοχή της «συναινετικής παραίτησης» των παραγόντων της δίκης από σημαντικές παραμέτρους και προδιαγραφές της «κλασικής» ποινικής δίκης, όπως και στην εν γένει επέκταση των εναλλακτικών διαδικασιών (αναστολή της ποινικής δίωξης, αποχή από την ποινική δίωξη, ποινική συνδιαλλαγή κ.ο.κ.).⁵ Κατά συνέπεια, η θεσμοθέτηση διαδικασιών ποινικής διαπραγμάτευσης σε έναν μεγάλο αριθμό δικαιοδοσιών έχει περιγραφεί ως μια από τις σημαντικότερες τάσεις στη σύγχρονη ποινική διαδικασία παγκοσμίως, ενισχύοντας τη θεωρία πως οι «παραδοσιακές» ποινικές δίκες δεν μπορούν να κατέχουν πια την ίδια (μέχρι πρόσφατα θεωρούμενη ως αυτονόητη) θέση στο ποινικό σύστημα.⁶

Η παρούσα μελέτη θα αποπειραθεί να σκιαγραφήσει βασικές πτυχές του θεσμού και τις κριτικές που έχουν ασκηθεί σε ποινικο-δογματικό και εγκληματολογικό επίπεδο. Αρχικά, καταγράφονται οι αιτίες που οδήγησαν τη διαπραγμάτευση να αποτελεί βασικό στοιχείο των ποινικών συστημάτων πολλών κρατών· έπειτα, αναλύεται σύντομα το θεσμικό πλαίσιο της ποινικής διαπραγμάτευσης στην Ελλάδα· στη συνέχεια, το άρθρο προχωρά στην πραγμάτευση βασικών δογματικών ενστάσεων και κριτικών και των «απαντήσεων» των υποστηρικτών του θεσμού· ακολούθως, θα επιχειρηθεί η καταγραφή κεντρικών προβληματισμών αναφορικά με τους λόγους που οδηγούν τους κατηγορούμενους στην επιλογή της διαπραγμάτευσης, και έπειτα θα αναλυθούν οι κύριες ενστάσεις κατά του θεσμού (ενστάσεις για τον θεσμό) μέσα από τις στοχεύσεις και τα εργαλεία της εγκληματολογίας.

I. Η επικράτηση του plea bargaining ως θεραπεία για την καθυστέρηση της ποινικής δίκης

Είναι προφανές πως η μόνη, αν όχι η βασική, δικαιολόγηση της εισαγωγής και «πριμοδότησης» του θεσμού είναι η διεξαγωγή επιταχυμένων ποινικών δικών και η ως εκ τούτου απο-

4. Cheng, K. K.-Y. (2013). Pressures to Plead Guilty. Factors Affecting Plea Decisions in Hong Kong's Magistrates' Courts. *British Journal of Criminology*, τ. 53, σ. 257.

5. Τζαννετής, Α. (2016). Το Plea Bargaining και η αρχή της αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας- Συνηγορία υπέρ του νέου θεσμού. *Ποινικά Χρονικά*, ΞΣΤ', σ. 17.

6. Paolini, G., Kantorowicz-Reznichenko, E. & Voigt, E. (2023). *Plea bargaining procedures worldwide: Drivers of introduction and use*. Institute of Law and Economics, Working Paper Series, Working Paper 2023 No. 75, Universität Hamburg, σ. 1, 23.

συμφόρηση των πινακίων των δικαστηρίων, η αποσυμπίεση των δικαστικών λειτουργιών, που θα έχουν έτσι περισσότερο χρόνο να ασχοληθούν με τις πιο πολύπλοκες υποθέσεις, και η εν γένει συμβολή του στην οικονομία της δίκης, η οποία είναι και το βασικό «αγκάθι» σε πολλές έννομες τάξεις. Στην Ελλάδα η καθυστέρηση της απονομής της δικαιοσύνης αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό του δικαστικού συστήματος και έχει οδηγήσει σε πλείστες καταδικαστικές αποφάσεις για παράβαση του άρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ περί δίκαιης δίκης, λόγω της μη εύλογης διάρκειας αυτής. Οι απαράδεκτες καθυστερήσεις έχουν διαβρώσει την αποτελεσματικότητα των συστημάτων ποινικής δικαιοσύνης και επακόλουθα κλονίζουν την εμπιστοσύνη της κοινωνίας στη δικαιοσύνη.⁷ Έτσι, η εισαγωγή του θεσμού στο ποινικοδικονομικό οπλοστάσιο της χώρας αντιμετωπίζεται ως απαραίτητο στοιχείο, που θα γλιτώσει το ποινικό σύστημα από την κατάρρευση.⁸

Στις χώρες του κοινοδικαίου η λογική των μέτρων λιτότητας που έχουν πλήξει τον δημόσιο τομέα έχει οδηγήσει σε μια αυξανόμενη τάση καταφυγής σε διαχειριστικές λογικές, οι οποίες προωθούν αξίες όπως η αποτελεσματικότητα και η οικονομία χρόνου-ταχύτητα.⁹ Οι λογικές αυτές αντλούν έμπνευση από τον ιδιωτικό τομέα, που δίνει περισσότερη έμφαση στην παραγωγικότητα, τη μείωση του κόστους και την ικανοποίηση ποσοτικών δεικτών μέτρησης της αποδοτικότητας.¹⁰ Στο πεδίο της ποινικής δικαιοσύνης αυτή η τάση ενίσχυσε την ανάδειξη αποτελεσματικών και οικονομικά αποδοτικών μεθόδων για τη διεκπεραίωση των δικογραφιών, αντανακλώντας μια στροφή από το αντιπαραθετικό σύστημα σε περισσότερο διοικητικές λογικές, ή και, κατά μία κριτική του θεσμού, στην αστικοποίηση της ποινικής διαδικασίας.¹¹

Έτσι, έχει αποτυπωθεί ερευνητικά τεράστια μείωση του χρόνου που χρειάζεται μια υπόθεση για τη διεκπεραίωσή της, από 19,8 ώρες στην περίπτωση της «κανονικής» διαδικασίας, σε 1,7 ώρα με καταφυγή στην ποινική διαπραγμάτευση, κάτι που μπορεί να αυξήσει την παραγωγικότητα κατά 12 φορές (ή 1.200%), να μειώσει το διοικητικό κόστος επίσης κατά 12 φορές αλλά και το οικονομικό κόστος του συστήματος απονομής δικαιοσύνης περίπου κατά ¼ (23%). Η εισαγωγή του θεσμού στην χώρα μας, κατά την ανάλυση αυτή, θα μπορούσε να έχει ως αποτέ-

7. Σισμανίδου, Ε. (2022). Η λειτουργία του θεσμού της ποινικής διαπραγμάτευσης στο ελληνικό ποινικό δίκαιο: Μια νομικοκοινωνιολογική προσέγγιση. *Εγκληματολογία*, τ. 1-2/2022, σ. 136.

8. Ανδρουλάκης, Ν. (2016), ό. π.

9. Flynn, A. & Freiberg, A. (2018). *Plea Negotiations: Pragmatic Justice in an Imperfect World*. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan και Hodgson, J. (2020). *The Metamorphosis of Criminal Justice: A Comparative Account*. Νέα Υόρκη: Oxford University Press.

10. Johnston, E. & Pivaty, A. (2023). *Efficiency and Bureaucratisation of Criminal Justice: Global Trends*. Μίλτον Παρκ: Taylor & Francis Group.

11. Σισμανίδου, Ε. (2022), ό. π., σ. 133.

λεσμα την τελεσιδικία της υπόθεσης εντός ενός έτους, κάτι που για την ελληνική δικαιοσύνη θα μπορούσε να είναι σωτήριο.¹²

Στη λογική αυτή έχει ασκηθεί κριτική από σημαντική μερίδα της ποινικής και εγκληματολογικής θεωρίας, σε σχέση με το γεγονός ότι η επιδίωξη της αποτελεσματικότητας με αυτόν τον τρόπο μπορεί να έρθει σε ευθεία σύγκρουση με τις αρχές της δίκαιης δίκης, αυξάνοντας σοβαρά τον κίνδυνο για εσφαλμένες δικαστικές κρίσεις.¹³ Η τάση παραγωγής γρήγορων αποφάσεων έχει περιγραφεί ως «γραμμή παραγωγής καταδικαστικών αποφάσεων»,¹⁴ «εργοστάσιο παραγωγής λουκάνικων»¹⁵ και «τείλορική αλυσίδα παραγωγής»,¹⁶ λόγω της διαχειριστικής και απρόσωπης φύσης της, που έχει σκοπό να «παράγει στατιστικές» με την ταχεία διεκπεραίωση ποινικών υποθέσεων.¹⁷ Είναι σημαντικό να τονιστεί πως ακόμη και από τους υποστηρικτές του θεσμού παρατηρείται μια «δύσθυμη» αποδοχή του, λόγω της προφανούς επίδρασής του στα βασικά χαρακτηριστικά της δικαιοκρατικής ποινικής δίκης και στα δικαιώματα των κατηγορουμένων. Τα βασικά επιχειρήματα αμφότερων των πλευρών θα μας απασχολήσουν παρακάτω, στην τρίτη ενότητα της μελέτης.

II. Ο θεσμός στον ελληνικό ΚΠΔ: σύντομη παρουσίαση

Η ποινική διαπραγμάτευση, δηλαδή το παζάρεμα (bargaining) της ενοχής του κατηγορουμένου με αντάλλαγμα την ηπιότερη ποινική μεταχείριση, έχει λάβει στις χώρες στις οποίες έχει εφαρμοστεί διάφορες μορφές: α) το παζάρεμα για την απόσυρση ή παραλλαγή μιας κατηγορίας (charge bargaining), απόρροια της ιδιαίτερης ευχέρειας των διωκτικών αρχών στο αγγλοσαξονικό σύστημα να προσδιορίζουν το είδος του εγκλήματος που θα διωχθεί, β) τη διαπραγμάτευση

12. Θεοδωράκης, Ν. (2016). Το Plea bargaining ως εργαλείο ταχύτητας και αποτελεσματικότητας στην Ελληνική έννομη τάξη: Προς αναζήτηση μιας εφικτής και λειτουργικής πρότασης μέσω συγκριτικής νομικής επισκόπησης. Στο *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Νέστορα Κουράκη*. (εκδ. επ. Γαπαρινάτου, Μ.). Αθήνα: Εκδόσεις Av. Ν. Σάκκουλα, σ. 659.

13. M.a. MacFarlane, J. & Stratton, G. (2016). Marginalisation, managerialism and wrongful conviction in Australia. *Current Issues in Criminal Justice*, τ. 27, No 3, σ. 306.

14. Natapoff, A. (2016). *Criminal Misdemeanor Theory and Practice*. Oxford Handbook Online. Διαθέσιμο στο: <https://academic.oup.com/edited-volume/41331/chapter/352336477>, και Barrett, C. J. (2017). Adjudicating broken windows: Qualitative inquiry of misdemeanor case processing in the New York city's lower criminal courts. *Criminology, Criminal Justice, Law & Society*, τ. 18, No 2, σ. 71

15. Nash, C., Dioso-Villa, R. & Porter, L. (2023). Efficiency Over Accuracy?: Exploring Front-Line Practitioners' Experiences and Opinions on the "Guilty Plea System". *Social & Legal Studies*, τ. 33, No. 3, σ. 7.

16. Παπαχαραλάμπους, Χ. (2018). Επανεκτιμώντας την ποινική συνδιαλλαγή: Μια ακόμη προσέγγιση για τη συμβατότητα του θεσμού με τη φύση της ποινικής δίκης. *Ποινικά Χρονικά*, 9/2018, σ. 665.

17. Nash, C., Dioso-Villa, R. & Porter, L. (2023), ό. π., σ. 4, 7.

πτυχών της υπόθεσης ώστε να απαλειφθούν περιστατικά που θα μπορούσαν να δυσχεράνουν τη θέση του κατηγορουμένου (fact bargaining), γ) τη διαπραγμάτευση που αφορά αποκλειστικά το ύψος της ποινής (sentence bargaining), που είναι και η συνηθέστερα συναντώμενη και αυτή που ακολούθησε ο έλληνας νομοθέτης του ΚΠΔ,¹⁸ και γ) την ομολογία της ενοχής σε ένα υποσύνολο από τις αρχικά αποδοθείσες κατηγορίες (count bargaining).¹⁹

Ο θεσμός της ποινικής διαπραγμάτευσης, ο οποίος συζητούνταν επί αρκετά χρόνια στη χώρα μας πριν τη θεσμοθέτησή του, εισήχθη στο ποινικό μας σύστημα με τον νέο ΚΠΔ (άρ. 303) —καθώς επικράτησε η αντίληψη πως οι όχι αδικαιολόγητες δογματικές ενστάσεις που έχουν εκφραστεί επισκιάζονται από την αποσυμφορητική δράση του²⁰— υπό μια, κατά την Αιτιολογική Έκθεση του ΣχΚΠΔ, επιφυλακτική εκδοχή του,²¹ έχει δε τροποποιηθεί ήδη, τελευταία φορά με τον Ν. 5090/2024.

Ο νομοθέτης επέλεξε το κλασικό αγγλοσαξονικό πρότυπο, που θέλει τη διαπραγμάτευση να λαμβάνει χώρα μεταξύ κατηγορουμένου και εισαγγελέα, και όχι με το δικαστήριο, καθώς θεωρήθηκε πως τούτο θα μπορούσε να αυξήσει την ψυχολογική πίεση στον κατηγορούμενο, αλλά και να εγείρει ζητήματα για την αμεροληψία του τελευταίου, σε περίπτωση μη επίτευξης συμφωνίας.²² Ο εισαγγελέας κρίνει με βάση την προσωπικότητα του κατηγορουμένου και τη φύση της υπόθεσης αν η τελευταία είναι κατάλληλη για διαπραγμάτευση (303 παρ. 2 εδ. α'), ενώ στα αδικήματα για τα οποία χωρεί ποινική συνδιαλλαγή κατά το άρθρο 301 ΚΠΔ μπορεί να εξαρτήσει την έναρξη της διαπραγμάτευσης από την πλήρη αποκατάσταση της ζημίας ή τη σοβαρή προσπάθεια του υπαιτίου να αποκαταστήσει τη ζημία (303 παρ. 2 εδ. γ'), πρόβλεψη που στοχεύει στη συνεργατική και όχι ανταγωνιστική σχέση μεταξύ των δύο θεσμών.²³

Στην αρχική ρύθμιση της ποινικής διαπραγμάτευσης, την πρωτοβουλία για την έναρξη αυτής είχε μόνο ο κατηγορούμενος, κάτι που εξασφάλιζε, κατά τον Ζαχαριάδη, μια έστω ελάχιστη συμβατότητα με το τεκμήριο αθωότητας.²⁴ Με το άρθρο 94 Ν. 5090/2024, ωστόσο, προβλέφθηκε η δυνατότητα του εισαγγελέα να προσκαλεί τον κατηγορούμενο προκειμένου να επιχειρηθεί η υπαγωγή

18. Τζαννετής, Α. (2016), ό. π., σ. 15-16.

19. Θεοδωράκης, Ν. (2016), ό. π., σ. 642.

20. Αιτιολογική Έκθεση Σχεδίου Νόμου Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων με τίτλο «Κύρωση του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας» (2019), σ. 92.

21. Ό. π., σ. 8.

22. Ζαχαριάδης, Α. (2019). Η ποινική διαπραγμάτευση κατά τον νέο ΚΠΔ: σύντομη παρουσίαση της ρύθμισης του άρθρου 303. *Nova Criminalia*, τ. 7, σ. 7.

23. Αιτιολογική Έκθεση, ό. π., σ. 93.

24. Ζαχαριάδης, Α. (2019), ό. π.

της υπόθεσης στη διαδικασία διαπραγμάτευσης (άρ. 303 παρ. 1 εδ γ'). Ο κατάλογος των αδικημάτων που περιλαμβάνονται είναι αρκετά ευρύς, καθώς αφορά όλα τα αυτεπαγγέλτως διωκόμενα εγκλήματα πλην αυτών που απειλούνται με ισόβια κάθειρξη, του άρ. 187 ΠΚ (τρομοκρατία) και των εγκλημάτων του 19^{ου} Κεφαλαίου του ΠΚ (εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και εγκλήματα οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής) (άρ. 303 παρ. 1 ΚΠΔ).

Ο θεσμός, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, εισήχθη αποκλειστικά υπό τη μορφή του sentence bargaining, που είναι η πιο ήπια μορφή διαπραγμάτευσης,²⁵ καθώς θεωρήθηκε πως έτσι μπορεί να αντιμετωπιστεί ο κίνδυνος απαγγελίας κατηγοριών για βαρύτερα ή περισσότερα αδικήματα από τις εισαγγελικές αρχές (overcharging), με σκοπό να εξαναγκαστεί ο κατηγορούμενος να αποδεχθεί το έγκλημα που πράγματι τέλεσε. Επιπλέον, λόγω της απουσίας αποδεικτικής διαδικασίας, κάτι που είναι εγγενώς επικίνδυνο για τα δικαιώματα των κατηγορουμένων, αλλά και για να μπορούν αυτοί να συμμετάσχουν επί ίσοις όροις στη διαδικασία, προβλέπεται υποχρεωτική παράσταση συνηγόρου τόσο στα κακουργήματα όσο στα πλημμελήματα, με διορισμό από τον εισαγγελέα στις περιπτώσεις που δεν υπάρχει δυνατότητα για αυτό από τον κατηγορούμενο (άρ. 303 παρ. 2 εδ. β', γ').²⁶

Το εξεταστικό σύστημα που ακολουθείται στη χώρα μας, έστω και στην αναπόφευκτη πια μικτή εκδοχή του, απαιτεί τη νόμιμη απόδειξη της ενοχής του κατηγορουμένου, η οποία μπορεί να βασιστεί μόνο στην ομολογία του, λόγω της κατ' ουσίαν παράκαμψης της αποδεικτικής διαδικασίας. Η καταδίκη του χωρίς αυτή, που κατατάσσεται στα αποδεικτικά μέσα (άρ. 178 περ. δ' ΚΠΔ), θα ήταν αντίθετη στην υποχρέωση αιτιολόγησης των δικαστικών αποφάσεων που επιτάσσει το Σύνταγμα (άρ. 93 παρ. 3), όπως επίσης και στο κατ' άρ 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ τεκμήριο αθωότητας.²⁷ Κατά τον Δημόπουλο, η ομολογία, εφόσον πάντα είναι προϊόν ελεύθερης βούλησης, δεν είναι αρκετή από μόνη της για την καταδίκη του κατηγορουμένου, στο πλαίσιο της αρχής της ηθικής απόδειξης (άρ. 177 ΚΠΔ), κατά την οποία τα αποδεικτικά μέσα εκτιμώνται ελεύθερα από το δικαστήριο.²⁸ Η ύπαρξη ομολογίας, όμως, δεν αποτελεί το μοναδικό στοιχείο που εξετάζεται από το δικαστήριο που επικυρώνει το πρακτικό διαπραγμάτευσης, καθώς αυτό,

25. Τσερτσίδης, Μ. (2024). Παρατηρήσεις στην ΑΠ (Ποιν) 1111/2023- Ο τρόπος έκτισης της ποινής στην περίπτωση της ποινικής διαπραγμάτευσης. *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 3/2024, σ. 265.

26. Για τον ρόλο του δικηγόρου και τη «συναινετική» υπεράσπιση, που όμως δεν πρέπει να υπολείπεται των υποχρεώσεων που απορρέουν από την ιδιότητα του συνηγόρου υπεράσπισης, ιδ. Τζαννετή, Α. (2017). Η μετεξέλιξη του παραδοσιακού υπερασπιστικού προτύπου – Ο νέος ρόλος του συνηγόρου στην ποινική διαπραγμάτευση (Plea bargaining). *Ποινικά Χρονικά*, ΕΖ, σ. 13-24.

27. Αιτιολογική Έκθεση, ό. π., σ. 4, 94.

28. Δημόπουλος, Χ. (2021), ό. π., σ. 586-587. Ιδ. και Φιλιππίδη, Τ. (2023). *Δικαστική Ψυχολογία* (2^η έκδ.). Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη Α.Ε., σ. 216 επ., ιδιαίτερα σ. 220-221.

προκειμένου να εκδώσει απόφαση, θα πρέπει να εξετάσει το σύνολο της δικογραφίας. Σημαντική είναι εν προκειμένω η ΑΠ 764/2022,²⁹ η οποία αναιρεί την απόφαση του δικαστηρίου της ουσίας, καθώς αυτό κήρυξε ενόχους τους κατηγορούμενους αναγιγνώσκοντας αποκλειστικά τα πρακτικά διαπραγμάτευσης και τις απολογίες τους, υποπίπτοντας στο σφάλμα της έλλειψης εμπεριστατωμένης αιτιολογίας, παραλείποντας «... παντελώς, ούτε κατά γενικό προσδιορισμό ως προς το είδος τους, να προβεί σε οποιαδήποτε καταχώριση ή αναφορά οποιουδήποτε άλλου αποδεικτικού στοιχείου της δικογραφίας». Με βάση τα ανωτέρω, προκύπτει πως είναι αναγκαίος και απαραίτητος ο έλεγχος του νομικού χαρακτηρισμού της πράξης και της ουσιαστικής και νομικής βασιμότητας του πρακτικού διαπραγμάτευσης, το οποίο περιλαμβάνει την αξιολόγηση όλου του αποδεικτικού υλικού και ενδεχομένως ακόμη και πρόσθετων αποδεικτικών μέσων, αυτεπαγγέλτως ή και κατόπιν αιτήματος του κατηγορουμένου· επιπλέον, το δικαστήριο μπορεί και να αθώσει τον κατηγορούμενο, καθώς η δέσμευση από το πρακτικό διαπραγμάτευσης θα ήταν αντίθετη στο άρ. 96 παρ. 1 Σ («Στα τακτικά ποινικά δικαστήρια ανήκει η τιμωρία των εγκλημάτων και η λήψη όλων των μέτρων που προβλέπουν οι ποινικοί νόμοι»). Στο ίδιο πλαίσιο, υπάρχει η δυνατότητά του (άρ. 303 παρ. 6 ΚΠΔ) να επιβάλει ποινή διαφορετική από αυτή που συμφωνήθηκε μεταξύ εισαγγελέα και κατηγορουμένου. Η εξουσία του δικαστηρίου, βεβαίως, δεν εκτείνεται στη δυνατότητα χειροτέρευσης της θέσης του κατηγορουμένου, καθώς κάτι τέτοιο θα δημιουργούσε ανασφάλεια και θα λειτουργούσε ως αντικίνητρο για τον νέο θεσμό.³⁰

Ακόμη, το αρμόδιο δικαστήριο (Μονομελές Εφετείο επί κακουργημάτων και Μονομελές Πλημμελειοδικείο επί πλημμελημάτων —άρ. 303 παρ. 6 ΚΠΔ) για τους ίδιους λόγους έχει τη δυνατότητα να εξετάζει αυτεπαγγέλτως, ανεξάρτητα από το πρακτικό διαπραγμάτευσης, αν συντρέχουν λόγοι που αναφέρονται στο άρ. 368 περ. β' και γ' ΚΠΔ— οριστική παύση της ποινικής δίωξης στις περιπτώσεις παραίτησης από το δικαίωμα της έγκλησης, ανάκλησης αυτής, αμνήστευσης της πράξης, παραγραφής του αξιοποίνου της, θανάτου του κατηγορουμένου (περ. β'), και κήρυξη απαράδεκτης της ποινικής δίωξης στις περιπτώσεις δεδικασμένου ή εκκρεμοδικίας, ή όταν λείπει η έγκληση, η αίτηση ή η άδεια που απαιτείται για τη δίωξη (περ. γ').³¹

Η ποινή που μπορεί να συμφωνηθεί, σύμφωνα με το άρ. 303 παρ. 4 ΚΠΔ, όπως τροποποιήθηκε με τον Ν. 5090/2024, «καθορίζεται με βάση την απαξία, τις συνθήκες τέλεσης της πράξης, τον βαθμό της υπαιτιότητας, καθώς και την προσωπικότητα και τους οικονομικούς όρους του

29. *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 1/2023, σ. 60-61, ιδ. σχόλιο Τσερτσίδη, Μ. (2023). Δικαστικός έλεγχος της νομικής και ουσιαστικής βασιμότητας της συμφωνίας ποινικής διαπραγμάτευσης - Με αφορμή την ΑΠ 764/2022. *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 1/2023, σ. 35-39.

30. Αιτιολογική Έκθεση, ό. π., σ. 94-95 και Γεραπετρίτης, Β. (2023). Η αιτιολογία της ποινικής απόφασης επί ποινικής διαπραγμάτευσης με αφορμή την ΑΠ 764/2022. *Nova Criminalia*, τ. 19, σ. 8.

31. Τσερτσίδης, Μ. (2023), ό. π., σ. 268.

κατηγορουμένου και δεν μπορεί να υπερβεί τα πέντε έτη φυλάκισης στα κακουργήματα που τιμωρούνται με κάθειρξη μέχρι δέκα έτη, τα εννέα έτη στα κακουργήματα που τιμωρούνται με πρόσκαιρη κάθειρξη, τα δέκα έτη στα κακουργήματα που τιμωρούνται με πρόσκαιρη κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και τα δύο έτη στα πλημμελήματα, ούτε μπορεί να είναι κατώτερη των τριών ετών στα κακουργήματα που τιμωρούνται με πρόσκαιρη κάθειρξη». Το πλαίσιο εντός του οποίου μπορεί να κινηθεί η ποινή στο πρακτικό διαπραγμάτευσης είναι χαμηλότερο από αυτό που προκύπτει έπειτα από αναγνώριση ελαφρυντικών περιστάσεων, κάτι που αποσκοπεί στη λειτουργία του ως κινήτρου για τους κατηγορούμενους.³²

Αναφορικά με τον τρόπο έκτισης της ποινής, ισχύουν κανονικά οι διατάξεις των άρ. 80Α, 99 και 104Α ΠΚ· σε περίπτωση που για τη συμφωνηθείσα ποινή μπορούν να εφαρμοστούν τα ανωτέρω, τότε μπορεί αυτό να προβλέπεται στο πρακτικό, ενώ το δικαστήριο έχει την εξουσία και την υποχρέωση να κρίνει χωρίς δυνατότητα παρέκκλισης από τις προβλέψεις του εκάστοτε προβλεπόμενου τρόπου έκτισης, με μοναδική προϋπόθεση τη μη χειροτέρευση της θέσης του κατηγορουμένου (άρ. 303 παρ. 4 και 6).³³ Ακόμη, με το άρ. 94 Ν. 5090/2024 προβλέφθηκε η δυνατότητα ακόμη πιο ευμενούς μεταχείρισης στο πεδίο της έκτισης της ποινής και συγκεκριμένα θεσπίζεται ως επιπλέον «δέλεαρ» για τον κατηγορούμενο η δυνατότητα απόλυσης υπό όρους με τη συμπλήρωση δύο πέμπτων (2/5) πλασματικής έκτισης και ενός τρίτου (1/3) πραγματικής παραμονής στη φυλακή, σύμφωνα με τις παρ. 1 και 6 του άρ. 105B ΠΚ, ρύθμιση που αφορά τις ποινές κάθειρξης και όχι φυλάκισης, με εξαίρεση τα κακουργήματα που προβλέπονται στην παρ. 6 (κακουργήματα των άρθρων 22 και 23 του ν. 4139/2013, άρ. 134, 187, 187 Α, περ. γ' και δ' της παρ. 1 του άρθρου 265, παρ. 1 του άρθρου 299, άρ. 323Α, 324, 380, 385, καθώς και τα εγκλήματα του 19ου Κεφαλαίου του Ειδικού Μέρους του Κώδικα «λόγω της αυξημένης ηθικοκοινωνικής απαξίας τους»³⁴), στις περιπτώσεις που το αίτημα του κατηγορουμένου υποβάλλεται αμέσως μετά την άσκηση της ποινικής δίωξης, κατά το προδικαστικό στάδιο (άρ. 303 παρ. 4 εδ. δ'). Κατά τον Κοσμάτο, η διάταξη αυτή αποτελεί «μνημείο κακής νομοθέτησης» καθώς, αντί να εισάγει τη ρύθμιση μέσα από τις οικείες διατάξεις του Ποινικού Κώδικα, στον οποίο «ανήκει» ο θεσμός της απόλυσης, επιλέγει να ρυθμίσει το ζήτημα μέσα από τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας· ταυτόχρονα, η ίδια η επιλογή της πιο ευνοϊκής αντιμετώπισης της αίτησης για διαπραγμάτευση που υποβάλλεται στην προδικασία «δημιουργεί ρωγμές στη συνταγματικά κατοχυρωμένη αρχή της ισότητας».³⁵

32. Αιτιολογική Έκθεση, ό. π., σ. 93.

33. Περισσότερα: Τσερτσίδης, Μ. (2024), ό. π.

34. Αιτιολογική Έκθεση, ό. π.

35. Κοσμάτος, Κ. (2024α). Οι βασικές τροποποιήσεις του γενικού μέρους του Ποινικού Κώδικα με το Ν 5090/2024 στο πεδίο των στερητικών της ελευθερίας ποινών. *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 7/2024, σ. 634-635.

III. Η κριτική και η υπεράσπιση της ποινικής διαπραγμάτευσης: δογματική διάσταση

A. Η κριτική και η απόρριψη του νέου θεσμού

Σφοδρός επικριτής της ποινικής διαπραγμάτευσης από τη σκοπιά της υπεράσπισης των αρχών που διέπουν την ποινική δίκη είναι ο Ανδρουλάκης, ο οποίος τονίζει ιδιαίτερα τη σημασία των αρχών της δημοσιότητας, της προφορικότητας, της αμεσότητας, της αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας, του τεκμηρίου αθωότητας και εν γένει της δίκαιης δίκης, που θεωρεί πως πλήττονται από την κατ' ουσίαν έλλειψη διαδικασίας και την αποκλειστική έμφαση στο «παζάρεμα της ενοχής», αντί για την κοπιώδη διαδικασία στην οποία αμερόληπτοι και απροκατάληπτοι δικαστές θα αποφασίσουν για την αλήθεια της κατηγορίας, εκτιμώντας ελεύθερα τις αποδείξεις για την «πέρα από εύλογη αμφιβολία» στοιχειοθέτηση της ευθύνης του κατηγορουμένου.³⁶

Πιο συγκεκριμένα, ο Ανδρουλάκης θεωρεί πως η ποινική διαπραγμάτευση αφαιρεί από τον τακτικό ποινικό δικαστή, κατά παράβαση του Συντάγματος, την εξουσία να κρίνει επί της ενοχής του κατηγορουμένου και επί της αρμόζουσας για το έγκλημα που τελέστηκε ποινής, παραδίδοντάς τη στον εισαγγελέα, ο οποίος αποφασίζει για το ύψος της τελευταίας μαζί με τον κατηγορούμενο, σε αντίθεση με την αρχή της δημοσιότητας και της προφορικότητας, καθώς η διαδικασία της διαπραγμάτευσης λαμβάνει χώρα στο γραφείο του εισαγγελέα· σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, μια τέτοια εξουσία του τελευταίου, ο οποίος στο ηπειρωτικό σύστημα δόμησης της δίκης βαρύνεται με καθήκον αλήθειας, θεωρείται «αδιανόητη». Ακόμη, παραμερίζεται η αρχή της αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας, προς όφελος μιας «τυπικής» και «συμφωνημένης», αλλά και του τεκμηρίου αθωότητας, καθώς ο κατηγορούμενος, υπό το δέλεαρ της ηπιότερης μεταχείρισης, παραιτείται της αμφισβήτησης της σε βάρος του κατηγορίας και της υποχρέωσης των δικαστικών αποφάσεων να στηρίζονται σε ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία που θα αποδεικνύει και θα τεκμηριώνει την ενοχή (άρ. 93 παρ. 3 Σ).³⁷

Επιπλέον, κριτική ασκείται και σε σχέση με το κατά πόσο η κατόπιν συνεννόησης μείωση της ποινής εναρμονίζεται με την αρχή της ενοχής κατά το άρ. 2 παρ. 1 Σ και την αρχή της ισότητας κατά το άρ. 4 Σ, καθώς το ύψος της δεν θα ανταποκρίνεται στην απαξία της πράξης, ενώ θα είναι αδικαιολόγητα χαμηλότερο σε σχέση με τον δράστη ίδιας βαρύτητας πράξης που δεν επιθυμεί να διαπραγματευτεί την ποινή του αλλά να εισαχθεί σε δίκη. Σημαντικό πρόβλημα αποτελεί και το γεγονός ότι συνέπεια της ένταξης του δράστη στον θεσμό της διαπραγμάτευσης είναι η παραίτηση από το δικαίωμα άσκησης έφεσης, κατά παράβαση του άρ. 2 παρ. 1 του 7^{ου} Πρόσθε-

36. Ανδρουλάκης, Ν. (2016), ό. π., σ. 547.

37. Ό. π., σ. 549.

του Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ που κατοχυρώνει το δικαίωμα σε δεύτερο βαθμό δικαιοδοσίας. Τέλος, η παρώθηση, αν όχι ο έμμεσος εξαναγκασμός, του κατηγορουμένου να ομολογήσει την ενοχή του παραβιάζει την απαγόρευση του εξαναγκασμού σε αυτοενοχοποίηση κατά το άρ. 14 παρ. 3ζ' του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα,³⁸ καθώς αυτός καταδικάζεται σε μια ποινή υπόνοιας, χωρίς πλήρη απόδειξη της ενοχής του, ενώ η διακριτική ευχέρεια του εισαγγελέα κατά τις διαπραγματεύσεις είναι αντίθετη με την αρχή της ισότητας.³⁹

Κεντρικό στους ανωτέρω προβληματισμούς είναι το ζήτημα της υποχρέωσης, κατά το ηπειρωτικό σύστημα δόμησης της ποινικής δίκης —έστω και στη σημερινή, «εμπλουτισμένη» και «μικτή» εκδοχή του—, για αναζήτηση της ουσιαστικής αλήθειας ως προϋπόθεσης της δίκαιης και ορθής δικαστικής απόφασης. Συμφυής με αυτό είναι και η ανάγκη συνυπολογισμού της αρχής της ενοχής, με την έννοια της αναλογίας της ποινής που επιβάλλεται σε σχέση με την αξιόποινη πράξη που τελέστηκε. Για τον Ζαμπίτη, «οι δικονομικές διαπραγματεύσεις οδηγούν στη συμβιβαστική δικαιοσύνη και τη συνακόλουθη κατάρρευση του εξεταστικού ιδεώδους».⁴⁰ Σύμφωνα με τους προβληματισμούς που εκφράζει η Συμεωνίδου-Καστανίδου, η αναζήτηση της ουσιαστικής αλήθειας, ως κεντρικό στοιχείο της ποινικής δίκης, πλήττεται ανεξάρτητα από τις συγκεκριμένες προβλέψεις για τον θεσμό. Επιπλέον, η καθηγήτρια επικαλείται την Οδηγία 2016/343/ΕΕ «για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας», σύμφωνα με την οποία «η εισαγγελική αρχή φέρει το βάρος της απόδειξης της ενοχής των υπόπτων και των κατηγορουμένων», κάτι που προκαλεί «ενδοσυστημική ασυνέπεια».⁴¹

Ακόμη, θεωρεί προβληματική την κατ' ουσίαν ανατροπή του βάρους απόδειξης, καθώς το δικαστήριο παραιτείται από την απόδειξη της ενοχής του κατηγορουμένου, ο οποίος, εφόσον δεν μπορεί ο ίδιος να εξασφαλίσει τις αποδείξεις για την αθωότητά του, ομολογεί την ενοχή του, που μπορεί να μην ανταποκρίνεται στην αλήθεια, όπως θα αναλυθεί και παρακάτω. Σημαντική παράμετρος, ακόμη, είναι η διασφάλιση της κοινωνικής ειρήνης, η οποία δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι επιτυγχάνεται αποκλειστικά με την ταχεία απονομή της δικαιοσύνης και

38. Ο. π., σ. 549-550.

39. Τριανταφύλλου, Γ. (2011). Δικονομικές συμφωνίες ως προς το αποτέλεσμα της ποινικής διαδικασίας: Δυνατότητες συνεννόησης μεταξύ του κατηγορουμένου ή του συνηγόρου του και των οργάνων απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Στο Κοτσαλής (επ.) *Ελευθερία, Υπευθυνότητα, Κράτος Δικαίου*, Σειρά ΠΟΙΝΙΚΑ αριθμ. 82. Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 163 επ.

40. Ζαμπίτης, Ε. (2014). Το plea bargaining και η παρ' ημίν ποινική συνδιαλλαγή. Ζητήματα αναφερόμενα κατά την εφαρμογή της τελευταίας. *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 3-4/2014, σ. 203.

41. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε. (2016). Η ποινική διαπραγμάτευση (plea bargaining). *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 8-9/2016, σ. 644.

όχι με την επιβολή της ποινής που αναλογεί στην αξιόποινη πράξη που τελέστηκε, προκαλώντας προβληματισμούς για την κατ' ουσίαν ατιμωρησία των δραστών και κατά συνέπεια για την αποτελεσματικότητα του ποινικού συστήματος. Τέλος, η Συμεωνίδου-Καστανίδου ασκεί κριτική στο «δούναι και λαβείν» που χαρακτηρίζει τον θεσμό, θεωρώντας πως αυτό μειώνει το κύρος των δικαστικών λειτουργιών, ο οποίοι συνδιαλέγονται με τους πιθανούς δράστες αξιόποινων πράξεων αντί να αναζητούν την αλήθεια και να επιβάλλουν την αρμόζουσα ποινή. Η ίδια η διαπραγματευτική διαδικασία προκαλεί τη συνολική αξιοπιστία του ποινικού συστήματος, αμφισβητώντας τις επιλογές του νομοθέτη σχετικά με το ύψος και το είδος των ποινών που αρμόζουν σε κάθε τυποποιημένο στον ποινικό νόμο έγκλημα.⁴² Κατά τον Ανδρουλάκη, μάλιστα, η δικαστική επικύρωση του πρακτικού διαπραγμάτευσης χαρακτηρίζεται ως «οιονεί συμβολαιογραφικής φύσης».⁴³

Η ανταλλαγή της ομολογίας για την «επιβράβευση» με χαμηλότερη ποινή δημιουργεί εύλογη απορία σε σχέση με το οικειοθελές της βούλησης του ομολογούντος κατηγορουμένου, όπως θα αναλυθεί και παρακάτω. Για τον Τζαννετή, το ζήτημα του εξαναγκασμού της βούλησης του κατηγορουμένου, που μπορεί να έχει ως συνέπεια την καταδίκη αθώων πολιτών, προκαλεί τριγμούς στα θεμέλια της ποινικής δίκης, ιδιαίτερα στο τεκμήριο αθωότητας και στη συμφυή αρχή της απαγόρευσης του εξαναγκασμού σε παραίτηση.⁴⁴ Ένσταση εκφράζεται, ακόμη, σχετικά με την πιθανή δυσμενέστερη μεταχείριση του «μη συναινούντος» κατηγορουμένου (“trial penalty”) — φαινόμενο που έχει περιγραφεί ως «κόστος εμμονής στην αθωότητα» (“cost of innocence”)—, κάτι που ο Παπαχαραλάμπους επικρίνει ως «διαπόμπευση κάθε έννοιας δικαιοκίνης αρχής».⁴⁵

Επιπρόσθετα, εκφράζονται προβληματισμοί αναφορικά με την αμεροληψία των δικαστικών λειτουργιών που συμμετέχουν στη διαπραγμάτευση, οι οποίοι, σε περίπτωση που η διαδικασία αποτύχει, ενδέχεται να λειτουργήσουν «προκατειλημμένα» σε βάρος του «πρώην ομολογησάντος» κατηγορουμένου.⁴⁶ Ζήτημα αμεροληψίας τίθεται, επιπλέον, με την προσθήκη δυνατότητας του εισαγγελέα να προσκαλεί τον κατηγορούμενο να υπαχθεί στον θεσμό της διαπραγμάτευσης με το άρ. 94 Ν. 5090/2024, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω. Ακόμη, η ευχέρεια του εισαγγελέα (πλημμελειοδικών ή εφετών, κατά περίπτωση), να κρίνει ποια υπόθεση είναι ή δεν είναι κατάλληλη για διαπραγμάτευση φαίνεται προβληματική από την άποψη της αρχής της ισότητας, έστω και αν η διάταξη του άρ. 303 παρ. 2 ΚΠΔ θέτει ως κριτήρια τις περιστάσεις

42. Ο. π., σ. 643-644.

43. Ανδρουλάκης, Ν. (2016), ό. π., σ. 548.

44. Τζαννετής, Α. (2016), ό. π., σ. 18.

45. Παπαχαραλάμπους, Χ. (2018), ό. π., σ. 665.

46. Ο. π., σ. 664, και Ζαχαράκης, Κ. (2023). Η αμεροληψία των δικαστικών προσώπων στην Ποινική Διαπραγμάτευση. *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 6/2023, σ. 696-707.

το εγκλήματος και την προσωπικότητα του κατηγορουμένου, καθώς δύναται να οδηγήσει σε διαφορετικά, άνισα αποτελέσματα για όμοιες περιπτώσεις.

Για τον Παπαχαραλάμπους, η ποινική διαπραγμάτευση είναι ένα κατ' ουσίαν «εμπορικό παζάρεμα για την ενοχή και την ποινή»,⁴⁷ το οποίο θίγει το σύνολο των κανόνων ευθιδικίας (δίκαιης, κατ' άρ. 6 ΕΣΔΑ, δίκης), δηλαδή το δικαίωμα υπεράσπισης, το τεκμήριο αθωότητας, το δικαίωμα σιωπής, την απαγόρευση μη αυτοενοχοποίησης, τη δημοσιότητα της δίκης, την προφορικότητα και την άμεση διαδικασία, την ηθική απόδειξη κ.ο.κ., επιβάλλοντας δηλαδή ποινή χωρίς διαδικασία, κατά παράβαση θεμελιωδών αρχών της ποινικής δίκης,⁴⁸ ενώ αντίστοιχες ενστάσεις εκφράζει και ο Δημόπουλος, θεωρώντας πως «“το παζάρι της ποινής” εξοβέλισε από το ανακριτικό προσκήνιο... το “δικαιοκρατικό θεμέλιο” των νομικών εγγυήσεων —επίτευγμα πρώτης γραμμής της δυτικοευρωπαϊκής νομικής σκέψης, καρπός γενναίας τόλμης και νομικοπολιτικής ιστορίας...».⁴⁹

Ζήτημα γεννάται από το ενδεχόμενο πλημμελούς συλλογής αποδείξεων από τις ανακριτικές αρχές, φαινόμενο που έχει ήδη διαπιστωθεί στη Μεγάλη Βρετανία: η προώθηση του συστήματος της διαπραγμάτευσης επιφέρει σοβαρό πλήγμα στην ποιότητα της ανακριτικής διαδικασίας, με το φαινόμενο των ψευδών καταθέσεων αστυνομικών («ψευδοκαταθέτειν», “testilying”) να ευνοείται όταν ελαχιστοποιείται ο «κίνδυνος» να εντοπιστούν τυχόν πλημμέλειες σε μια ακρωτηριασμένη αποδεικτική διαδικασία, αφού ο κατηγορούμενος θα παρωθηθεί να ομολογήσει την πράξη του για να υπαχθεί στον θεσμό ανεξάρτητα από τις ανακρίβειες, ηθελημένες ή μη, που έχουν εμφολωρήσει στις καταθέσεις των αστυνομικών, κάτι που παραβιάζει έμμεσα τις αποδεικτικές απαγορεύσεις.⁵⁰ Η άποψη, δε, που υποστηρίζει πως, εφόσον οι τελευταίες θέτουν έναν φραγμό στην επιδίωξη της αλήθειας προς όφελος του κατηγορουμένου, συγχωρούνται αντίστοιχες εκπτώσεις για την περάτωση της δικογραφίας με ποινική διαπραγμάτευση,⁵¹ δεν μπορεί να γίνει δεκτή, καθώς συμβιβάζει απαράδεκτα τις επιδιώξεις της ποινικής δικαιοσύνης με θεμελιώδη υπερασπιστικά δικαιώματα, κάτι που προσκρούει στις αρχές της δίκαιης δίκης. Ούτε, φυσικά, μπορεί να γίνει δεκτή υπό το ίδιο πρίσμα η αποδοχή μιας ομολογημένα ανεπαρκούς αποδεικτικά τεκμηρίωσης της κατηγορίας επί τη βάση της πολυπλοκότητας της υπόθεσης και της συνεπαγόμενης δυσχέρειας που αυτή προκαλεί στη συγκέντρωση του απαραίτητου αποδεικτικού υλικού.

47. Παπαχαραλάμπους, Χ. (2018), ό. π., σ. 661.

48. Ό. π., σ. 663.

49. Δημόπουλος, Χ. (2021). *Ανακριτική*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σ. 585.

50. Ό. π.

51. Σισμανίδου, Ε. (2022), ό. π., σ. 140.

B. Η υπεράσπιση του plea bargaining

Παρά τα δομικά αυτά και γενικώς παραδεδεγμένα προβλήματα του θεσμού, σημειώνεται «θριαμβευτική επέλασή» του, καθώς η αποσυμφορητική του λειτουργία έχει υπερκεράσει τις αρνητικές του πλευρές και τις εκπεφρασμένες κριτικές.⁵² Οι δογματικές ενστάσεις που αναλύθηκαν παραπάνω δεν αφήνουν αδιάφορους τους υποστηρικτές του θεσμού, τουναντίον λαμβάνονται υπόψη με σκοπό την άμβλυνση των αρνητικών συνεπειών που επιφέρουν στην ποιότητα του δικαιοδοτικού έργου. Τα οφέλη που προκύπτουν από την επιτάχυνση της διαδικασίας, την αποσυμφόρηση της δικαστικής ύλης και την ελάφρυνση του φόρτου εργασίας των δικαστών είναι μέγιστης σημασίας για την επιβίωση του ποινικού συστήματος, κατά τους υποστηρικτές του plea bargaining, ενώ τα δογματικά-δικαιοκρατικά ζητήματα που προκύπτουν ελαχιστοποιούνται με την προσθήκη παραμέτρων που το καθιστούν συμβατό με τα νομικά συστήματα των μικτών ηπειρωτικών συστημάτων, ιδίως φροντίζοντας να γίνονται σεβαστά τα θεμελιώδη δικαιώματα (μ.α. σεβασμός άρ. 5 ΕΣΔΑ, η πρωτοβουλία να ανήκει μόνο στον κατηγορούμενο,⁵³ αποκλεισμός του θεσμού για κάποια αδικήματα, υποχρεωτική υπεράσπιση από συνήγορο, απαίτηση ομολογίας για να υπάρξει απόδειξη της ενοχής, συνυπολογισμός της τελευταίας μόνο αν κρίνεται αξιόπιστη από το δικαστήριο, συνυπολογισμός της θέσης του θύματος). Η υιοθέτηση αυτών των παραμέτρων θα μπορούσε να καταστήσει τον θεσμό σημαντικό τμήμα του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης και να άρει τυχόν ασυμβατότητες με τις θεμελιώδεις αρχές της ποινικής δίκης των ηπειρωτικών νομικών συστημάτων.⁵⁴ Επιπλέον, πέραν των δογματικών ζητημάτων, προσδοκάται πως η επιτάχυνση της δίκης θα έχει ως συνέπεια την ανάκτηση της εμπιστοσύνης των πολιτών στη δικαιοσύνη.⁵⁵

Τη συμβατότητα του plea bargaining με τις θεμελιώδεις αρχές που διέπουν την ποινική δίκη διαπίστωσε το ΕΔΔΑ στη γνωστή του απόφαση *Natsvlshvili and Togonidze κατά Γεωργίας* της 29.4.2014,⁵⁶ με την οποία αποφάνθηκε πως ο θεσμός είναι πια κοινό γνώρισμα των περισσότερων ευρωπαϊκών έννομων τάξεων, προσφέροντας τα μέγιστα στην ταχεία εκδίκαση των ποινικών υποθέσεων· το Δικαστήριο θεώρησε πως το plea bargaining και η συνεπαγόμενη παραίτηση από τις εγγυήσεις της παραδοσιακής ποινικής δίκης είναι συμβατά με το άρ. 6 της ΕΣΔΑ, εφόσον η παραίτηση γίνεται ελεύθερα και συνειδητά, συνοδευόμενη από δικονομικές εγγυήσεις, έπειτα από ενημέρωση για τη δικογραφία και υπεράσπιση από συνήγορο· αντίστοιχα κρίθηκε πως η παραίτηση από την έφεση που συνεπάγεται η υπαγωγή στον θεσμό δεν βρίσκεται σε δυσαρμονία με το άρ. 2 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ.

52. Τζαννετής, Α. (2016), ό. π., σ. 24.

53. Κάτι που, όπως αναφέρθηκε παραπάνω τροποποιήθηκε με τον Ν. 5090/2024, επιτρέποντας την πρωτοβουλία και στον εισαγγελέα.

54. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε. (2016), ό. π., σ. 643.

55. Σισμανίδου, Ε. (2022), ό. π., σ. 136 και Θεοδωράκης, Ν. (2016), ό. π., σ. 662.

56. Διαθέσιμη στο <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-142672%22%5D%7D>.

Για τον Δαλακούρα, υποστηρικτή των νέων διαδικασιών απλοποίησης και επιτάχυνσης της ποινικής διαδικασίας, η επιμονή στο παραδοσιακό μοντέλο ποινικής δίκης, το οποίο έχει δείξει τα όριά του τόσο αναφορικά με τον όγκο που έχει φορτωθεί στο δικαστικό σύστημα όσο και σε σχέση με την ιδιαίτερη συνθετότητα συγκεκριμένου τύπου υποθέσεων, είναι μια ιδεαλιστική προσέγγιση «που δεν συμβαδίζει με τη ζώσα νομική πραγματικότητα» και μια αναπόληση του παρελθόντος.⁵⁷ Οι στρατηγικές επιλογές του έλληνα νομοθέτη επιδιώκουν τη γρηγορότερη αποκατάσταση της δικαιοσύνης και προτάσσουν τις ανάγκες που απορρέουν από τις αρχές της οικονομίας της δίκης —που αποδοκιμάζει τη σπατάλη χρόνου και δικαστικών ενεργειών, με την προϋπόθεση πάντα του σεβασμού των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου και της αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας—, της επιτάχυνσης της διαδικασίας —που επιβάλλει την περάτωση της δίκης σε εύλογο χρόνο— και της πρακτικότητας— που απαιτεί το μικρότερο δυνατό «κοινωνικό κόστος» κατά την απονομή της δικαιοσύνης, προωθώντας λύσεις σχετικά με την αποτροπή της αρνησιδικίας, της αβεβαιότητας και της ανασφάλειας που προκαλούν οι πάγιες καθυστερήσεις του συστήματος. Τέλος, οι νέες επιλογές βρίσκονται σε αρμονία και με την αρχή της αναλογικότητας, υπό την ειδικότερη πτυχή της αρχής της αναγκαιότητας, που απαιτεί τα λιγότερο επαχθή μέτρα ή κυρώσεις.⁵⁸

Αυτονόητο είναι, βέβαια, ότι ο θεσμός μπορεί να θεωρηθεί νομιμοποιημένος μόνο υπό αυστηρές προϋποθέσεις: α) την προϋπόθεση του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κατ'άρ. 2 Σ, υπό την έννοια της αποφυγής πιέσεων στον κατηγορούμενο ώστε να προτιμήσει την εναλλακτική περάτωση της υπόθεσης που εκκρεμεί σε βάρος του, β) του τεκμηρίου αθωότητας, που επιτάσσει να μη λαμβάνονται υπόψη σε βάρος του κατηγορουμένου ενοχοποιητικές του δηλώσεις κατά τη διαδικασία μιας αποτυχημένης συναινετικής διαδικασίας, κάτι που επιβάλλεται και από τη θεμελιώδη αρχή της μη αυτοενοχοποίησης, γ) της αρχής της δικαστικής ακρόασης κατ'άρ. 20 Σ, που αποκλείει τη διεξαγωγή οποιασδήποτε διαδικασίας ερήμην του κατηγορουμένου και την περιστολή των δικαιωμάτων του ή τη σκόπιμη διεύρυνση του κατηγορητηρίου (overcharging) με στόχο την αθέμιτη κατάπειση του κατηγορουμένου να υποβληθεί σε εναλλακτική διαδικασία, και δ) ευρύτερα την αρχή της δίκαιης δίκης —υπεράσπιση της ακεραιότητας της διαδικασίας, αμεροληψία, εύλογη διάρκεια, αιτιολόγηση των αποφάσεων.⁵⁹

57. Δαλακούρας, Θ. (2023), ό. π., σ. 491, 498.

58. Ό. π., σ. 492-493.

59. Ό. π., σ. 493.

IV. Εγκληματολογικές διαστάσεις: οι παράγοντες που επηρεάζουν την καταφυγή στην ποινική διαπραγμάτευση

Ποιοι είναι οι λόγοι, όμως, πέραν του προφανούς δελέατος της ηπιότερης ποινικής μεταχείρισης, για τους οποίους τόσο πολλοί κατηγορούμενοι παραιτούνται από θεμελιώδη δικαιώματά τους και από την εξέταση της σε βάρος τους κατηγορίας σε μια δημόσια και αμερόληπτη δικαστική διαδικασία;⁶⁰ Η βιβλιογραφία αναφορικά με τις αιτίες που ευνοούν την υποβολή σε διαπραγμάτευση έχει δείξει πως χρήζουν διερεύνησης τόσο νομικοί όσο και εξωνομικοί παράγοντες. Οι πρώτοι σχετίζονται με την επάρκεια των αποδεικτικών στοιχείων, το αδίκημα για το οποίο κατηγορείται κάποιος, τη σοβαρότητά του, τον αριθμό των σε βάρος του αδικημάτων, την προσδοκώμενη-απειλούμενη ποινή κ.ο.κ., αλλά και με την επίδραση διαδικαστικών χαρακτηριστικών της περίπτωσης (προσωρινή κράτηση, εκπροσώπηση από συνήγορο κ.α.). Μελέτες καταπιάνονται με το πώς η καθημερινή λειτουργία του ποινικού συστήματος μπορεί να δημιουργήσει ένα περιβάλλον που ευνοεί την απόσπαση ομολογιών ενοχής, ανεξάρτητα από την ενοχή ή την αθωότητα των κατηγορουμένων.⁶¹ Παράγοντες όπως η προσωρινή κράτηση, οι μακρόσυρτες διαδικασίες της ποινικής δίκης και το σοβαρό οικονομικό κόστος λειτουργούν ως «προ-τιμωρία»,⁶² ενώ συχνά προς αυτή την κατεύθυνση λειτουργεί η σοβαρή πίεση χρόνου που υφίστανται οι δικηγόροι και οι δικαστές για να διεκπεραιώσουν τις υποθέσεις με ταχύτητα, γεγονός το οποίο επιδρά στη δικαιοσύνη των αποφάσεων που εκδίδονται.⁶³ Οι εξωνομικοί παράγοντες, από την άλλη, δεν έχουν άμεση σχέση με τη συγκεκριμένη υπόθεση, και περιλαμβάνουν τις προσωπικές αντιλήψεις και στάσεις των δικηγόρων, την τάξη, τη φυλή, το φύλο, την ηλικία κ.α.⁶⁴

Όσον αφορά τους νομικούς παράγοντες, αρχικά, η επάρκεια των αποδεικτικών στοιχείων έχει κριθεί πως παίζει ουσιαστικό ρόλο στον χειρισμό της υπόθεσης από τους εισαγγελείς, καθώς σε πλείστες έρευνες που έχουν διεξαχθεί στις Η.Π.Α. οι εισαγγελείς έχουν αναφέρει πως, κατά τη διαπραγματευτική διαδικασία, προσφέρουν περισσότερο ήπιες ποινές όταν τα αποδεικτικά στοιχεία είναι λιγότερο ισχυρά και αυστηρότερες ποινές όταν τα στοιχεία της δικογραφίας εί-

60. Cheng, K. K.-Y. (2013), ό. π., σ. 260.

61. Erentzen, C., Schuller, R. A. & Clow, K. A. (2021). Advocacy and the Innocent Client: Defence Counsel Experiences with Wrongful Convictions and False Guilty Pleas. *The Wrongful Conviction Law Review*, τ. 2, vo. 1, σ. 1-21· Webster, C. M. (2022). Remanding justice for the innocent: Systemic pressures in pretrial detention to falsely plead guilty in Canada. *The Wrongful Conviction Law Review*, τ. 3, vo. 2, σ. 128-155.

62. Feeley, M. (1992). *The Process is the Punishment: Handling Cases in a Lower Criminal Court*. Νέα Υόρκη: Russel Sage Foundation, σ. 199.

63. Nash, C., Dioso-Villa, R. & Porter, L. (2023), ό. π., σ. 4-7.

64. Cheng, K. K.-Y. (2013), ό. π., σ. 260.

να ισχυρότερα. Ενδεικτικά, σε έρευνα που διεξήχθη με 166 εισαγγελείς στο Κεντάκι, το Τενεσί και τη Βιρτζίνια, το 82% απάντησε πως συνηθίζουν να μειώνουν την προσφερόμενη συμφωνία και το 38% πως προσφέρουν αυστηρότερη συμφωνία, ανάλογα με την επάρκεια των στοιχείων που στηρίζουν την ενοχή του κατηγορουμένου.⁶⁵

Αναφορικά με τον ρόλο της νομικής εκπροσώπησης στην επιλογή του κατηγορουμένου να καταφύγει στην ποινική διαπραγμάτευση, αντίθετα από τις προσδοκίες, μελέτη απέδειξε πως οι κατηγορούμενοι που είχαν εκπροσώπηση δεν ήταν περισσότερο πιθανό να καταφύγουν στη διαπραγμάτευση σε σχέση με αυτούς που δεν είχαν, οι οποίοι επέλεξαν να δηλώσουν την ενοχή τους τέσσερις φορές περισσότερο από αυτούς που εκπροσωπούσαν στο πλαίσιο νομικής βοήθειας.⁶⁶ Η πίεση στον κατηγορούμενο από τον νομικό του συμπαραστάτη, από την άλλη, έχει καταδειχθεί σε πολλές μελέτες ως βασική, αν όχι η κύρια, αιτία που έχει οδηγήσει στην αποδοχή της κατηγορίας και την υποβολή σε διαπραγμάτευση. Επιπλέον, η μελέτη των McConville και των συνεργατών του επισημαίνει τη διακριτική μεταχείριση των κατηγορουμένων που συμμετείχαν σε πρόγραμμα νομικής βοήθειας σε σχέση με τους «κανονικούς» πελάτες. Οι ωφελούμενοι προγραμμάτων νομικής βοήθειας αντιμετωπίζονται πολύ βιαστικότερα και απρόσωπα σε σχέση με τους «συμβατικούς» εντολείς των δικηγορικών γραφείων, οδηγούμενοι με ταχύτητα στα μονοπάτια της ομολογίας και της διαπραγμάτευσης, χωρίς ενδελεχή εξέταση των κατηγοριών και των γεγονότων που τις στηρίζουν. Άλλες μελέτες, αντίθετα, έχουν υποστηρίξει πως η πίεση στον κατηγορούμενο να δεχτεί τη διαπραγμάτευση είναι ενάντια στα οικονομικά συμφέροντα των δικηγόρων, και επομένως δεν ευσταθεί η αντίληψη που θέλει τους συνηγόρους να εξωθούν τους εντολείς τους στην ομολογία θεωρώντας τους εκ προοιμίου ενόχους.⁶⁷ Από την άλλη, βέβαια, η γρήγορη διεκπεραίωση κάποιων υποθέσεων επιτρέπει την ανάληψη συνολικά περισσότερων, λειτουργώντας εν τέλει προς όφελος των συνηγόρων που υποβάλλουν τους εντολείς τους στη διαδικασία της διαπραγμάτευσης.

Επιπλέον, η προσωρινή κράτηση έχει αποδειχθεί πως επηρεάζει τη βούληση του κατηγορουμένου να προβεί σε δήλωση της ενοχής του. Το σύνολο σχεδόν των μελετών πάνω στην εφαρμογή του θεσμού αποδεικνύουν πως η στέρηση της ελευθερίας οδηγεί τους κατηγορούμενους στον δρόμο του plea bargaining με μεγαλύτερη συχνότητα⁶⁸ και ταχύτητα (πολλές φορές, πριν ακό-

65. Subramanian, R., Digard, L., Washington II, M. & Sorage, S. (2020). *In the Shadows: A Review of the Research on Plea Bargaining*. Νέα Υόρκη: Vera Institute of Justice, σ. 19.

66. Cheng, K. K.-Y. (2013), ό. π., σ. 266.

67. Tague, P. W. (2008). Guilty Pleas or Trials: Which Does the Barrister Prefer?. *Melbourne University Law Review*, τ. 32, σ. 242-7.

68. Έως και 46% περισσότερο, όπως κατέθεσε έρευνα του 2018 στο Delaware: Subramanian, R., Digard, L., Washington II, M. & Sorage, S. (2020), ό. π., σ. 11.

μη την άσκηση ποινικής δίωξης), με σκοπό τη συντομότερη διεκπεραίωση της υπόθεσης, τη γρηγορότερη έκτιση της ποινής ή ακόμη και την απελευθέρωση.⁶⁹ Συγκεκριμένα, στην έρευνα του Cheng αναφορικά με τους παράγοντες που επηρεάζουν την καταφυγή στον θεσμό στο Χονγκ Κονγκ, οι προσωρινά κρατούμενοι βρέθηκαν να επιλέγουν τη διαπραγμάτευση τρεις φορές περισσότερο από όσους δεν κρατούνταν.⁷⁰ Αντίστοιχη μελέτη των Kellough και Wortley στον Καναδά έδειξε ότι οι κατηγορούμενοι που στερούνταν την ελευθερία τους προ της δίκης είχαν διπλάσιες πιθανότητες να υπαχθούν σε διαδικασία διαπραγμάτευσης.⁷¹

Ακόμη, η πίεση και η ένταση που συνεπάγεται η εμπλοκή στο ποινικό σύστημα παίζει σημαντικό ρόλο στην απόφαση να δηλώσει ένοχος ο κατηγορούμενος, ώστε να ολοκληρώσει το συντομότερο δυνατό τη διαδικασία, καθώς η σύγχυση που προκαλεί η σύλληψη και παραμονή στο αστυνομικό τμήμα συχνά ωθεί σε δηλώσεις αυτοενοχοποίησης ενώπιον της αστυνομίας, οι οποίες προφανώς υπονομεύουν τις πιθανότητες αθώωσης και οδηγούν συχνότερα στην οδό της διαπραγμάτευσης.⁷² Όπως παρατηρείται για τις Η.Π.Α., λίγοι κατηγορούμενοι έχουν πρόσβαση σε δικηγόρο αμέσως μετά τη σύλληψη, οπότε οι εισαγγελείς εφαρμόζουν συστηματικά την προβληματική πρακτική να προβαίνουν σε πρόταση για διαπραγμάτευση χωρίς προηγουμένως οι κατηγορούμενοι να έχουν λάβει νομική συμβουλή. Η αποδοχή της προσφοράς του εισαγγελέα χωρίς να έχει προηγηθεί διαβούλευση με συνήγορο οδηγεί στην παραίτηση από τη δίκη (και άρα στην αδυναμία των κατηγορουμένων να αντικρούσουν τις αποδείξεις που έχουν συλλεγεί σε βάρος τους), στην καταδίκη και στην έκτιση ποινής, οι οποίες συνεπάγονται μετέπειτα δυσκολίες αναφορικά με την εύρεση εργασίας, τη λήψη επιδομάτων και υπηρεσιών, τη διατήρηση της άδειας παραμονής, και οδηγούν σε μεγαλύτερη ποινή σε περίπτωση επόμενης καταδίκης.⁷³

Ενδιαφέρουσα κριτική στον θεσμό του plea bargaining ασκείται από τον καθηγητή Langbein, ο οποίος συγκρίνει την ποινική διαπραγμάτευση με τα βασανιστήρια ως τρόπο άσκησης πίεσης στον κατηγορούμενο προκειμένου να ομολογήσει την ενοχή του. Το plea bargaining είναι η απάντηση στην αδυναμία του ποινικού συστήματος να εξασφαλίσει την καταδίκη κατηγορουμένων χωρίς τα εμπόδια που θέτουν οι κανόνες των αποδείξεων.⁷⁴ Αντίστοιχα με το σύστημα των βασανιστηρίων, ο ποινικός μηχανισμός καταφεύγει σε μεθόδους κατάπεισης για την από-

69. Subramanian, R., Digard, L., Washington II, M. & Sorage, S. (2020), ό. π., σ. 11.

70. Cheng, K. K.-Y. (2013), ό. π., σ. 266.

71. Kellough, G. & Wortley, S. (2002). Remand for Plea. Bail Decisions and Plea Bargaining as Commensurate Decisions. *British Journal of Criminology*, τ. 42, σ. 186-210.

72. Cheng, K. K.-Y. (2013), ό. π., σ. 269.

73. Fair Trials (2022). *The Disappearing Trial: Towards a rights-based approach to trial waiver systems*, σ. 10-11.

74. Langbein, J. H. (1978). Torture and Plea Bargaining. *University of Chicago Law Review*, τ. 46, σ. 3-5.

σπαση της ομολογίας, με το να καθιστά την ενεργοποίηση του συνταγματικού δικαιώματος σε δίκη υπέρμετρα «ακριβή», «απειλώντας» τον κατηγορούμενο με μεγαλύτερη ποινή σε περίπτωση που χρησιμοποιήσει το δικαίωμά του να δικαστεί με την κανονική διαδικασία. Μπορεί να μην προβλέπεται πια η χρήση εργαλείων βασανιστηρίων, αλλά η πίεση που ασκείται με την απειλή περισσότερου χρόνου στη φυλακή με αυτόν τον τρόπο συνιστά απλώς διαφορά βαθμού, όχι είδους. Η ποινική διαπραγμάτευση, κατ' αυτόν, συνιστά εξαναγκασμό ανάλογο με τα βασανιστήρια.⁷⁵ Μπορούμε να φανταστούμε πώς λειτουργεί αυτή η συνθήκη πίεσης στο ελληνικό σωφρονιστικό σύστημα της μόνιμης κρίσης και των απαράδεκτων συνθηκών κράτησης, οι οποίες παραβιάζουν, σύμφωνα με τις διαπιστώσεις του Συνηγόρου του Πολίτη, της CPT και του ΕΔΔΑ, το άρ. 3 ΕΣΔΑ που απαγορεύει τα βασανιστήρια και την απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία.⁷⁶

Ένας άλλος παράγοντας που επηρεάζει την επιλογή της προσφυγής στην ποινική διαπραγμάτευση είναι η παραδοχή ή μη της πράξης κατά την προδικασία. Οι κατηγορούμενοι που αποδέχτηκαν την πράξη τους είναι πιο πιθανό να δηλώσουν ένοχοι, κάτι που φαίνεται αυτονόητο, δεδομένου ότι είναι πολύ πιο δύσκολο για την υπεράσπιση να στηρίξει την αθωότητα του κατηγορουμένου έπειτα από μια τέτοια δήλωση.⁷⁷

Αναφορικά με τους λόγους που σχετίζονται με το αδίκημα, έχει διαπιστωθεί πως ο αριθμός των κατηγοριών σε βάρος του κατηγορουμένου συναρτάται αρνητικά με την πιθανότητα να δηλώσει αυτός ένοχος. Με άλλα λόγια, διαπιστώθηκε πως όσες κατηγορίες αντιμετωπίζει, τόσο πιο πιθανό είναι να προτιμήσει να δικαστεί με την κανονική ποινική διαδικασία.⁷⁸ Επιπλέον, η έρευνα των Kellough και Wortley έδειξε πώς η λογική του overcharging από τις διωκτικές αρχές μπορεί να οδηγήσει σε αθέμιτες πρακτικές charge bargaining για την παροχή ομολογίας με αντάλλαγμα την απόσυρση κατηγοριών που όμως δεν θα έπρεπε εξ αρχής να βαραινούν τον κατηγορούμενο.⁷⁹

Τέλος, στις Η.Π.Α. έχει ασκηθεί κριτική σχετικά με τον τρόπο που επιδρά στη βούληση του κατηγορουμένου η απειλή της θανατικής ποινής, η οποία οδηγεί συχνά στην αποδοχή από αυτόν μιας αυστηρής ποινής (συνήθως ισόβιας κάθειρξης) που άλλως θα είχε απορριφθεί, είτε λόγω του ύψους της είτε λόγω της αθωότητάς του. Η θανατική ποινή χρησιμοποιείται από τους

75. Ο. π., σ. 12-14.

76. Κόρος, Δ. (2021). *Η πειθαρχία και τα όριά της στην ελληνική φυλακή*. Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος, σ. 211-213.

77. Cheng, K. K.-Y. (2013), ό. π., σ. 266.

78. Ο. π.

79. Kellough, G. & Wortley, S. (2002), ό. π., σ. 197.

εισαγγελίες ως εργαλείο για την άσκηση πίεσης προς τον κατηγορούμενο και τον δικηγόρο του, καθιστώντας τη θέση τους πολύ ισχυρή στη διαδικασία της διαπραγμάτευσης.⁸⁰ Γίνεται δεκτό πως το στοιχείο του εξαναγκασμού που ενυπάρχει στις διαδικασίες της ποινικής διαπραγμάτευσης είναι ισχυρότερο όταν υπάρχει δυσαναλογία ανάμεσα στην προβλεπόμενη ποινή και το προσδοκώμενο όφελος από την ομολογία. Αυτό σχετίζεται και με την κριτική περί “trial penalty”, όπως αναφέρθηκε παραπάνω· στις υποθέσεις ναρκωτικών, για παράδειγμα, οι κατηγορούμενοι που επιλέγουν την οδό της παραδοσιακής δίκης αντιμετωπίζουν ποινές έως και τρεις φορές μεγαλύτερες απ’ ό,τι αν επιλέξουν να διαπραγματευτούν την ποινική τους τύχη.⁸¹

Αναφορικά με τους εξωνομικούς παράγοντες, σε συνάφεια με τους προβληματισμούς για την εγγενή επιλεκτικότητα του ποινικού συστήματος⁸² που «μεταφέρεται» και στο πεδίο της ποινικής διαπραγμάτευσης, όπως θα δούμε παρακάτω, πολλές μελέτες στις Η.Π.Α. έχουν δείξει ότι οι μαύροι και οι ισπανόφωνοι κατηγορούμενοι επιλέγουν πιο συχνά την κανονική δίκη απ’ ό,τι το plea bargaining σε σχέση με τους λευκούς.⁸³ Οι κατηγορούμενοι που ανήκουν σε μειονότητες είναι πολύ πιο επιφυλακτικοί απέναντι στο ποινικό σύστημα που βασίζεται σε άτυπες διαπραγματεύσεις και είναι πολύ λιγότερο διατεθειμένοι να θυσιάσουν τα συνταγματικά τους δικαιώματα, όπως αυτά μπορούν να ασκηθούν σε μια κανονική επ’ ακροατηρίου διαδικασία.⁸⁴ Έτσι, μελέτες έχουν αποδείξει πως οι μαύροι στις Η.Π.Α. μπαίνουν λιγότερο συχνά στη διαδικασία του plea bargaining, κάτι που εξηγείται από το γεγονός ότι σε αυτούς συνήθως προσφέρονται λιγότερο ευνοϊκές συμφωνίες σε σχέση με τους λευκούς, όπως και από τη γενικότερη δυσπιστία απέναντι σε ένα νομικό σύστημα που τους επηρεάζει δυσανάλογα και άδικα, φαινόμενο που τροφοδοτεί εύλογα την καχυποψία απέναντι στη διαδικασία της διαπραγμάτευσης και οδηγεί στην επιλογή να «δοκιμάσουν την τύχη τους στο ποινικό ακροατήριο».⁸⁵ Επιπλέον, έχει παρατηρηθεί ότι στους μαύρους κατηγορούμενους προσφέρεται η δίοδος της ομολογίας με αντάλλαγμα την επιεικέστερη μεταχείριση λιγότερο συχνά σε σχέση με τους λευκούς κατηγορούμενους.⁸⁶

80. Subramanian, R., Digard, L., Washington II, M. & Sorage, S. (2020), ό. π., σ. 17.

81. Fair Trials (2022), ό. π., σ. 12.

82. Βιδάλη, Σ. και Κουλούρης, Ν. (2024). *Αποκλίνουσα Συμπεριφορά & Ποινικό Φαινόμενο*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σ. 252 επ.

83. Albonetti, C. A. (1990). Race and the Probability of Pleading Guilty. *Journal of Quantitative Criminology*, τ. 6, σ. 315–34· Frenzel, E. D. & Ball, J. (2007). Effects of Individual Characteristics on Plea Negotiations under Sentencing Guidelines. *Journal of Ethnicity in Criminal Justice*, τ. 5, σ. 59–82, και Johnson, B. D. (2003). Racial and Ethnic Disparities in Sentencing Departures across Modes of Conviction. *Criminology*, τ. 41, σ. 449–90.

84. Cheng, K. K.-Y. (2013), ό. π., σ. 262.

85. Subramanian, R., Digard, L., Washington II, M. & Sorage, S. (2020), ό. π., σ. 12.

86. Frenzel, E. D. and Ball, J. (2007). Effects of Individual Characteristics on Plea Negotiations under Sentencing Guidelines. *Journal of Ethnicity in Criminal Justice*, σ. 63.

Η μεταβλητή του φύλου έχει επίσης ερευνηθεί ως προς το κατά πόσο παίζει ρόλο σχετικά με την επιλογή ή μη της υποβολής σε ποινική διαπραγμάτευση. Συγκεκριμένα, οι γυναίκες κατηγορούμενες θεωρείται πιθανότερο να ομολογήσουν την ενοχή τους σε σχέση με τους άνδρες. Η έρευνα του Jones σε 50 κρατούμενους και κρατούμενες έδειξε ότι οι γυναίκες είναι πιθανότερο να δηλώσουν ένοχες για λόγους που σχετίζονται με το φύλο, λόγω αυξημένου αισθήματος οικογενειακής ευθύνης (καθώς επιθυμούν να «ξεμπλέξουν» το συντομότερο δυνατό για να επιστρέψουν στα παιδιά τους) ή για να προστατέψουν τον σύντροφό τους, ο οποίος μπορεί και να ήταν ο πραγματικός δράστης της αξιόποινης πράξης.⁸⁷

Η ηλικία, τέλος, είναι κρίσιμος παράγοντας, με τους νέους να θεωρείται πιο πιθανό να δεχτούν μια προσφορά στο πλαίσιο της διαπραγμάτευσης σε σχέση με τους μεγαλύτερους σε ηλικία, και να δώσουν λιγότερη έμφαση στις πιθανές αρνητικές συνέπειες της απόφασής τους,⁸⁸ για το οποίο θα γίνει περισσότερος λόγος στην επόμενη ενότητα.

V. Οι προβληματικές διαστάσεις της ποινικής διαπραγμάτευσης από εγκληματολογική σκοπιά

Στην ενότητα αυτή θα παρουσιαστούν σύντομα βασικές εγκληματολογικές κριτικές του θεσμού της ποινικής διαπραγμάτευσης, κυρίως από την αγγλοσαξονική θεωρητική και ερευνητική αποτύπωση της κυριάρχησης του plea bargaining, από τη σκοπιά της επιλεκτικής λειτουργίας του ποινικού συστήματος, του φύλου, της ηλικίας και εν γένει της ευαλωτότητας, όπως και αναφορικά με την πιθανότητα καταδίκης αθώων κατηγορουμένων.

Μια βασική κριτική που ασκείται στην εφαρμογή του θεσμού της ποινικής διαπραγμάτευσης αφορά την επιλεκτικότητα του ποινικού συστήματος, που φυσικά δεν θα μπορούσε να μην χαρακτηρίζει και το plea bargaining, όπως αναλύθηκε σύντομα και στην προηγούμενη ενότητα. Έτσι, στις Η.Π.Α., στα οικονομικά εγκλήματα σημειώνεται ευνοϊκή μεταχείριση των εύπορων κατηγορουμένων, οι οποίοι μπορούν ευκολότερα να αντεπεξέλθουν στα έξοδα μιας δίκης ή να συνδιαλλαγούν στην περίπτωση χρηματικής ποινής. Με τον τρόπο αυτό ο θεσμός ενισχύει την ταξική του μεροληψία, εξοντώνοντας τους φτωχούς και ευνοώντας τους εγκληματίες του λευκού περιλαίμιου.⁸⁹

87. Jones, S. (2011). Under Pressure: Women Who Plead Guilty to Crimes They Have Not Committed. *Criminology & Criminal Justice*, τ. 11, σ. 77–90.

88. Subramanian, R., Digard, L., Washington II, M. & Sorage, S. (2020), ό. π., σ. 30.

89. Παπαχαράλαμπος, Χ. (2018), ό. π., σ. 662.

Αναφορικά με τις μειονοτικές ομάδες, σημειώνεται πως οι ποινές που επιβάλλονται στα μέλη τους όταν προτιμούν την παραδοσιακή δίκη έναντι της συνδιαλλαγής, είναι υψηλότερες από αυτές που αντιμετωπίζουν οι λευκοί για παρόμοιες πράξεις, παρατήρηση που αφορά τόσο τις Η.Π.Α. όσο και τη Μεγάλη Βρετανία.⁹⁰ Στις Η.Π.Α., συγκεκριμένα, όσοι ανήκουν σε φυλετικές μειονότητες έχουν πολύ λιγότερες πιθανότητες να μειωθούν οι σε βάρος τους κατηγορίες και πολύ περισσότερες πιθανότητες να καταλήξουν στη φυλακή σε σχέση με τους λευκούς. Η αυστηρότερη μεταχείριση των μαύρων και των ισπανόφωνων κατηγορουμένων μπορεί σε κάποιον βαθμό να εξηγηθεί ως αποτέλεσμα της διακριτικής επί τα χείρω μεταχείρισής τους στα προηγούμενα στάδια χειρισμού της υπόθεσης από τις διωκτικές αρχές. Επίσης, είναι πιο σύνηθες αυτοί να είναι προσωρινά κρατούμενοι σε σχέση με τους λευκούς κατηγορούμενους, κάτι που επηρεάζει αρνητικά τη μετέπειτα ποινική τους μεταχείριση. Όπως είναι γνωστό, οι φυλετικές μειονότητες αντιμετωπίζονται με μεγαλύτερη αυστηρότητα από το ποινικό σύστημα και έτσι βιώνουν το λεγόμενο «σωρευτικό μειονέκτημα», δεχόμενες αυστηρότερες συμφωνίες. Η φυλή αξιοποιείται από τους εισαγγελείς ως κριτήριο για την κρίση περί επικινδυνότητας του κατηγορουμένου. Η συνολική μεταχείριση από τους διωκτικούς μηχανισμούς «μεταφέρεται» προφανώς και στο στάδιο της εκδίκασης της κατηγορίας ή της διαπραγμάτευσης. Συνεπώς, δεν μπορεί να ερευνηθεί ο θεσμός του plea bargaining χωρίς να ληφθούν υπόψη οι μεροληπτικές πρακτικές που έχουν προηγηθεί του σταδίου της διαπραγμάτευσης.⁹¹ Για παράδειγμα, έρευνες έχουν δείξει πως οι προσφορές που γίνονται στους μαύρους και στους ισπανόφωνους κατηγορούμενους για πλημμελήματα περιλαμβάνουν συχνότερα την έκτιση ποινής κατά της ελευθερίας, σε αντίθεση με τους λευκούς κατηγορούμενους που αντιμετωπίζονται συνηθέστερα με μη φυλακτικές κυρώσεις.⁹²

Όσον αφορά τη διάσταση του φύλου, πολλές μελέτες έχουν δείξει πως συνήθως οι γυναίκες αντιμετωπίζονται με μεγαλύτερη επιείκεια από τους άντρες· συγκεκριμένα, μπορούν πιο συχνά να δεχτούν μείωση των κατηγοριών, ειδικά σε περιπτώσεις κατηγορουμένων χωρίς ποινικό προηγούμενο και σε περιπτώσεις πλημμελημάτων ή λιγότερο σοβαρών κακουργημάτων. Ερευνητικά έχει συναχθεί το —όχι τόσο ασφαλές— συμπέρασμα ότι οι εισαγγελείς είναι πιθανό να εμφορούνται από έμφυλα στερεότυπα σχετικά με τον κίνδυνο και την εγκληματικότητα, αντιμετωπίζοντας ως εκ τούτου τους άνδρες πιο αυστηρά. Τα στερεότυπα αυτά βλέπουν τις γυναίκες ως λιγότερο ένοχες και λιγότερο επικίνδυνες για την κοινωνία, ενώ καταγράφεται και μια «επιλεκτική συμπάθεια» παραγόντων της ποινικής δικαιοσύνης απέναντι σε αυτές.⁹³

90. Ο. π.

91. Subramanian, R., Digard, L., Washington II, M. & Sorage, S. (2020), ό. π., σ. 24-29.

92. Fair Trials (2022), ό. π.

93. Subramanian, R., Digard, L., Washington II, M. & Sorage, S. (2020), ό. π., σ. 30.

Η διαφοροποιημένη αυτή μεταχείριση εξηγεί, σύμφωνα με τις έρευνες που έχουν αναλύσει τη συγκεκριμένη διάσταση του θεσμού, την αυξημένη καταφυγή σε αυτόν από τις γυναίκες.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η ηλικία του κατηγορουμένου είναι μια μεταβλητή που επηρεάζει την πιθανότητα επιλογής της ποινικής διαπραγμάτευσης, κάτι που, όμως, γεννά προβλήματα λόγω της ευάλωτης συνθήκης που συνεπάγεται η ιδιότητα του ποινικά διωκόμενου ανηλίκου. Οι λεπτομέρειες της διαπραγμάτευσης και οι συνέπειές της δεν επεξηγούνται επαρκώς, όπως επίσης δεν δίνεται έμφαση από τους συνηγόρους υπεράσπισης στις εναλλακτικές στην ομολογία. Σύμφωνα με έρευνα που διεξήχθη στις Η.Π.Α., πολλοί συνήγοροι περίμεναν να ενημερώσουν τους εντολείς τους για την παραίτηση από τα δικαιώματά τους (παραίτηση από την ποινική δίκη, από το δικαίωμα σε έφεση κ.ο.κ.) μετά τη δήλωσή τους ότι θα δέχονταν την πρόταση που τους έγινε, και μόνο το ένα τέταρτο των συνηγόνων ανέλυσαν έγκαιρα στους εντολείς τους τις συμφυείς με τη διαπραγμάτευση συνέπειες (μια ευρεία γκάμα αστικών ποινών, αποκλεισμών, ανικανοτήτων που απορρέουν από τις ποινικές καταδίκες). Ακόμη, έρευνα σχετικά με τις υποθέσεις ποινικής διαπραγμάτευσης σε ανηλίκους στην πόλη της Νέας Υόρκης διαπίστωσε πως οι έφηβοι είχαν στη διάθεσή τους λιγότερο χρόνο σε σχέση με τους ενήλικες προκειμένου να αποφασίσουν σχετικά με την πρόταση που τους έγινε (συχνά μόνο μία ώρα) και πως συναντούνταν με τους συνηγόρους τους λιγότερο συχνά σε σχέση με τους ενήλικες.⁹⁴

Τέλος, κεντρικό ζήτημα που προκύπτει από τον ουσιαστικό ακρωτηριασμό της ποινικής διαδικασίας και την παράκαμψη της αποδεικτικής διαδικασίας με αντάλλαγμα την ευνοϊκή ποινική μεταχείριση είναι η πιθανότητα καταδίκης αθώων κατηγορουμένων. Τα κίνητρα που συνδέονται με την ποινική διαπραγμάτευση ή οι αυξημένες ποινές που συνεπάγεται η επιλογή της «παραδοσιακής» δίκης αρκούν για να ωθήσουν αθώους κατηγορούμενους να δηλώσουν ένοχοι, σύμφωνα με την κριτική που έχει ασκηθεί από μέρος της βιβλιογραφίας. Τούτο πιθανώς ισχύει για τα ήσσονος σημασίας εγκλήματα, στα οποία μια ομολογία μπορεί να επισπεύσει την ολοκλήρωση της διαδικασίας και την άρση της κράτησης, αν και δεν αποκλείεται και κατηγορούμενοι για σοβαρά αδικήματα να αποφασίσουν να δηλώσουν ένοχοι παρά την αθωότητά τους.⁹⁵ Οι σχετικά μικρές ποινές στα ήσσονος σημασίας αδικήματα καθιστούν αυτή την επιλογή πιο ελκυστική.⁹⁶ Το προσδοκώμενο ύψος της ποινής και η συσχέτισή του με την καταφυγή ή όχι στη διαπραγμάτευση ερευνήθηκε από τους Meyer και Gray, που παρατήρησαν 144 υποθέσεις σχετικές με οδήγηση υπό την επήρεια αλκοόλ· η μελέτη

94. Ο. π., σ. 30-31.

95. Subramanian, R., Digard, L., Washington II, M. & Sorage, S. (2020), ό. π., σ. 44.

96. Cheng, K. K.-Y. (2013), ό. π., σ. 271.

συμπέρανε πως οι κατηγορούμενοι που κινδύνευαν με μεγαλύτερες ποινές ήταν πιθανότερο να επιλέξουν να δικάσουν κανονικά για τις πράξεις τους.⁹⁷

Οι έρευνες που έχουν μελετήσει τον θεσμό στις Η.Π.Α. καταδεικνύουν ότι από τις εκατομμύρια υποθέσεις που κλείνουν με ποινική διαπραγμάτευση κάθε χρόνο, ένας σοβαρός αριθμός ανθρώπων που είναι πράγματι αθώοι προσφεύγουν στην επιλογή που θα τους απομπλέξει από το ποινικό σύστημα ταχύτερα, αντί να ρισκάρουν μια χειρότερη και πιο χρονοβόρα έκβαση. Για παράδειγμα, στη μελέτη των Helm κ.α., από τους 166 δικηγόρους που συμμετείχαν οι 148 δήλωσαν πως έχουν εμπλακεί τουλάχιστον μία φορά σε υπόθεση στην οποία ο εντολέας τους επέλεξε να δηλώσει ένοχος παρότι υποστήριζε την αθωότητά του, ενώ περίπου 45% των δικηγόρων που συμμετείχαν παραδέχτηκαν πως έχουν συμβουλέψει εντολείς τους να δηλώσουν ένοχοι παρότι οι ίδιοι πίστευαν στην αθωότητά τους.⁹⁸

Αναφορικά με την ποιότητα της ομολογίας, ο Langbein θεωρεί πως αυτή που επιτυγχάνεται στο πλαίσιο της διαδικασίας διαπραγμάτευσης δεν μπορεί να θεωρηθεί πλήρως αξιόπιστη, λόγω της πιθανής επιρροής της δυνατότητας ευνοϊκότερης μεταχείρισης σε περίπτωση παραδοχής της ενοχής. Μπορεί η ομολογία που αποσπάται έπειτα από βασανιστήρια να είναι πολύ λιγότερο αξιόπιστη σε σχέση με αυτή που προκύπτει από την εμπλοκή στον μηχανισμό της διαπραγμάτευσης —καθώς υπάρχει μεγάλη διαφορά από τη δυνατότητα αντίστασης σε μια ψευδή ομολογία όταν διακυβεύεται η λύτρωση από τα βασανιστήρια σε σχέση με τη δυνατότητα μείωσης μιας ποινής κατά της ελευθερίας με αντάλλαγμα την ομολογία—, το ηθικό δίλημμα όμως παραμένει κατ' ουσίαν το ίδιο.⁹⁹

Οι εσφαλμένες ομολογίες αθώων είναι αρκετά συχνές, τουλάχιστον ανάμεσα στους περισσότερο ευάλωτους κατηγορούμενους, όπως είναι οι νέοι ή αυτοί με ψυχικές δυσκολίες. Ειδικότερα, τα άτομα με προβλήματα ψυχικής υγείας έχουν μικρότερη κατανόηση των συνεπειών της ομολογίας και είναι πιθανότερο να προβούν σε ψευδή τέτοια σε σχέση με κατηγορούμενους που έχουν ευκρινέστερη αντίληψη για την υπόθεση και τις δυνατότητές τους.¹⁰⁰ Έρευνα που διεξήχθη σε έξι πόλεις των Η.Π.Α. με 1.200 άτομα που ανήκουν σε αυτή την κατηγορία διαπίστωσε ότι το 37% των κρατούμενων ή/και κατηγορουμένων του δείγματος είχαν δηλώσει ψευδώς

97. Meyer, J. & Gray, T. (1997). Drunk Drivers in the Courts: Legal and Extra-Legal Factors Affecting Pleas and Sentences. *Journal of Criminal Justice*, τ. 25, σ. 155–63.

98. Helm, R., Reyna, V. F., Franz, A. A., Novick, R. Z. Dincin, S. & Cort, A. E. (2018). Limitations on the Ability to Negotiate Justice: Attorney Perspectives on Guilt, Innocence, and Legal Advice in the Current Plea System. *Psychology, Crime, & Law*, τ. 24, no. 9, σ. 920, 928.

99. Langbein, J. H. (1978), ό. π., σ. 15.

100. Fair Trials (2022), ό. π.

ένοχοι σε κάποια στιγμή της ζωής τους, οι περισσότεροι από αυτούς αναφέροντας πως στόχος τους ήταν «να τελειώσει η ανάκριση, να βγ[ουν] από τη φυλακή, να πά[νε] σπίτι». Αντίστοιχα, άλλη έρευνα στις Η.Π.Α. συμπεραίνει πως ποσοστό περίπου 20% από 200 έφηβους κρατούμενους για σοβαρά εγκλήματα μεταξύ 14 και 17 ετών δήλωσαν ομοίως πως έχουν προβεί στο παρελθόν σε ψευδή ομολογία ενοχής, στην πλειονότητά τους για να αντιμετωπιστούν με ηπιότερη ποινική μεταχείριση. Η πιθανότητα της ψευδούς ομολογίας διαπιστώθηκε πως αυξάνεται ανάλογα με την εφαρμογή τακτικών πίεσης από τους συνηγόρους τους, όπως η απειλή για μεγαλύτερη ποινή ή ακόμα και η εξαπάτηση.¹⁰¹

Στην έρευνα των Nash, Dioso-Villa και Porter για την Αυστραλία, οι αστυνομικοί που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις αναγνώρισαν ότι μπορεί να μην είναι πάντα σε θέση να αναγνωρίζουν εσφαλμένες ή ανεπαρκείς κατηγορίες πριν την αξιολόγησή τους από το δικαστήριο. Οι συμμετέχοντες της έρευνας ανέφεραν πως οι κατηγορίες που αποδίδονται από την αστυνομία δεν ελέγχονται επαρκώς από τις δικαστικές αρχές. Αυτές οι οργανωσιακές πιέσεις υποβαθμίζουν τις εγγυήσεις του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης και έχουν ως αποτέλεσμα την αδυναμία των εισαγγελέων να εντοπίσουν και να διορθώσουν ακατάλληλες ή και λανθασμένες κατηγορίες, επιτρέποντας τα σφάλματα που έχουν εμφιλοχωρήσει να παραμείνουν στη δικογραφία.¹⁰² Η λογική του «εργοστασίου παραγωγής λουκάνικων» που αναφέρθηκε παραπάνω έχει ιδιαίτερη επίπτωση στις ευάλωτες ομάδες κατηγορουμένων, οι οποίες έχουν ανάγκη περισσότερο χρόνο και υποστήριξη για τη διασφάλιση της ορθότητας της επιλογής να προβούν σε διαπραγμάτευση, με την έρευνα να καταδεικνύει την αποτυχία του συστήματος να λάβει υπόψη τις δυσκολίες που συνεπάγεται η διαδικασία για τα άτομα με ψυχικές δυσκολίες, όπως επίσης και τις συστημικές ανισότητες, ειδικότερα στις υποθέσεις που θεωρούνται ήσσονος σημασίας.¹⁰³

Το ζήτημα φέρνει στο προσκήνιο τις λεγόμενες «ομολογίες διευκόλυνσης» (“pleas of convenience”), που περιγράφουν τη συνθήκη στην οποία ο κατηγορούμενος ομολογεί την ενοχή του ανεξάρτητα αν αυτό ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Τούτο είναι πια εφικτό, έπειτα από την κεφαλαιώδους σημασίας απόφαση *Meissner v R* (Αυστραλία), στην οποία η πλειοψηφία έκρινε πως «ένα πρόσωπο που κατηγορείται για ένα αδίκημα είναι ελεύθερο να δηλώσει ένοχο ή αθώο αναφορικά με την κατηγορία, ανεξάρτητα από το αν το άτομο αυτό είναι πραγματικά ένοχο ή αθώο» (παρ. 141)· με αυτή την παραδοχή, δηλαδή, το δικαστικό σύστημα ανέχεται, βάσει της «αρχής του Meissner» (“Meissner principle”), να δηλώνει κάποιος την ενοχή του ενώ ταυτόχρονα υποστηρίζει την αθωότητά του. Η λογική αυτή επιτρέπει την έκδοση

101. Subramanian, R., Digard, L., Washington II, M. & Sorage, S. (2020), ό. π., σ. 44-45.

102. Nash, C., Dioso-Villa, R. & Porter, L. (2023), ό. π., σ. 9-10.

103. Ο. π., σ. 12.

εσφαλμένων αποφάσεων, θεωρώντας πως η αυτονομία του ατόμου είναι σημαντικότερη από τις ορθές δικαστικές κρίσεις.¹⁰⁴

Η θεώρηση αυτή περί «επιλογής» μπορεί να είναι ιδιαίτερα προβληματική για τους ευάλωτους πληθυσμούς, όπως (στην περίπτωση της Αυστραλίας) οι ιθαγενείς κατηγορούμενοι ή αυτοί με νοητική υστέρηση ή προβλήματα ψυχικής υγείας, οι οποίοι βρίσκονται σε μεγαλύτερο κίνδυνο να υποκύψουν σε πιέσεις ώστε να ομολογήσουν χωρίς να είναι σε θέση να γνωρίζουν πλήρως τις συνέπειες της πράξης τους, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως.¹⁰⁵

Το φαινόμενο της καταδίκης αθώων πολιτών στις Η.Π.Α. έχει απασχολήσει και ερευνηθεί εκτενώς, καθώς, για παράδειγμα, το 44% των ατόμων που αθώωθηκαν το 2015 είχαν προηγουμένως δηλώσει αθώοι.¹⁰⁶ Στη χώρα μας, ενδιαφέρον παράδειγμα καταδίκης αθώου κατηγορουμένου, ο οποίος επέλεξε να υποβληθεί στη μικρότερη δυνατή ποινή αντί να επιδιώξει την αθώωσή, του αντλείται από την ΑΠ 996/2022.¹⁰⁷ Στην υπόθεση αυτή ο κατηγορούμενος ομολόγησε την ενοχή του, με αποτέλεσμα την καταδίκη του σε συνολική ποινή κάθειρξης έξι ετών και τριών μηνών για αγορά, εισαγωγή και κατοχή ναρκωτικών. Πλην όμως, μετά την επέλευση της συμφωνίας μεταξύ εισαγγελέα και κατηγορουμένου και την επικύρωση του πρακτικού διαπραγμάτευσης από το Μονομελές Εφετείο Θράκης, διαβιβάστηκε στην οικεία Εισαγγελία έγγραφο της Χημικής Υπηρεσίας Αλεξανδρούπολης, το οποίο γνωστοποίησε στην πρώτη πως η κατασχεθείσα ουσία δεν ήταν ηρωίνη, αλλά καφεΐνη, οδηγώντας εν τέλει στην απαλλαγή του αμετάκλητα καταδικασθέντος κατηγορουμένου έπειτα από αίτηση επανάληψης διαδικασίας που υποβλήθηκε οίκοθεν. Εν προκειμένω, θα μπορούσε να προταθεί μια παράμετρος που θα καθιστούσε τέτοιου είδους ενδεχόμενα απίθανα (π.χ. να μην επιτρέπεται να εκδικαστεί υπόθεση ναρκωτικών, ακόμη και όταν υπάρχει ομολογία του κατηγορουμένου, χωρίς να έχει προηγηθεί η χημική ανάλυση της ουσίας, με την ομολογία να αποτελεί λόγο επίστευσης της σχετικής διαδικασίας από τις αρμόδιες χημικές υπηρεσίες), αλλά αυτό δεν αναιρεί τον θεμελιακά προβληματικό χαρακτήρα της δίκης χωρίς αποδεικτική διαδικασία. Με βάση τους προβληματισμούς, λοιπόν, που εκφράστηκαν παραπάνω, σε σχέση με τις οικειοθελείς ή μη πλημμέλειες των ανακριτικών αρχών κατά τον αρχικό χειρισμό της υπόθεσης, την υπέρβαση ή και κατάχρηση της εξουσίας τους κ.ο.κ., αλλά και γενικότερα, όπως δείχνει το παράδειγμα που μόλις κατατέθηκε —καθώς εδώ δεν μπορεί να επικριθεί κάποια ενέργεια των διωκτικών αρχών που οδήγησε στην εσφαλμένη καταδίκη του κατηγορουμένου—, εύλογα αναρωτιόμαστε αν μπορούμε να συμβιβαστούμε με

104. Ο. π., σ. 12-15.

105. Ο. π., σ. 15.

106. Fair Trials (2022), ό. π., σ. 12.

107. *Αρμενόπουλος*, τ. 7/2024, σ. 867-869 (με παρατηρήσεις Κ. Κοσμάτου).

την καταδίκη κατηγορουμένων κατ' ουσίαν βάσει αποκλειστικά του υλικού που συλλέχθηκε στο πλαίσιο της ανάκρισης ή (ακόμη περισσότερο) της προανάκρισης.

VI. Επιλογικά: η αυστηροποίηση της αντεγκληματικής πολιτικής και η ανάγκη έρευνας και κριτικής ανάλυσης του θεσμού της ποινικής διαπραγμάτευσης

Από την κριτική παρουσίαση και ανάλυση που προηγήθηκε, έχει καταστεί σαφές ότι όλη η επιχειρηματολογία των υποστηρικτών της ποινικής διαπραγμάτευσης έχει ως αφετηρία και κατάληξη την καθυστέρηση στην απονομή δικαιοσύνης που γίνεται κατανοητή ως αποτυχία του εν γένει ποινικοκατασταλτικού συστήματος να αντιμετωπίσει την εγκληματικότητα, ισοδυναμώντας με αρνησιδικία.¹⁰⁸ Κατά τον Δαλακούρα, η μέχρι στιγμής εφαρμογή του θεσμού της ποινικής διαπραγμάτευσης στην Ελλάδα έχει επιτύχει σοβαρή αποσυμφόρηση της δικαστικής ύλης. Σκόπιμη είναι, κατ' αυτόν, η πρακτική διερεύνηση της λειτουργίας της ποινικής διαπραγμάτευσης, για την ανίχνευση των διαβαθμίσεων συχνότητας αναφορικά με τα εγκλήματα που συναντώνται συχνότερα και τον βαθμό καταφυγής σε αυτή στις κατά τόπους εισαγγελίες.¹⁰⁹

Βέβαια, δεν μπορούμε να αξιολογήσουμε, σε θεωρητικό αρχικά επίπεδο, τον θεσμό της ποινικής διαπραγμάτευσης έξω από το συνολικό πλαίσιο στο οποίο κινείται το ποινικοκατασταλτικό σύστημα. Κατά συνέπεια, οφείλουμε να διερωτηθούμε πώς «συνδιαλέγεται» η συνεχής αυστηροποίηση του ποινικού δικαίου (ουσιαστικού και δικονομικού) με την αποκλιμάκωση των ποινών που επιφέρει η διαπραγμάτευση. Στις Η.Π.Α., για παράδειγμα, στις οποίες, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η διαπραγμάτευση αποτελεί τον βασικό τρόπο διεκπεραίωσης της ποινικής ύλης, σίγουρα δεν μπορούμε να μιλήσουμε για εξορθολογισμό της τιμωρητικότητας, καθώς η χώρα έχει τον μεγαλύτερο δείκτη φυλάκισης παγκοσμίως.¹¹⁰

Η νομοθέτηση στο πεδίο του ποινικού και ποινικού δικονομικού δικαίου στην Ελλάδα, ειδικά μετά την ψήφιση των Κωδίκων του 2019 —που εν πολλοίς επιδίωξαν τη φιλελευθεροποίηση και τον εξορθολογισμό του συστήματος ποινών¹¹¹—, με αλλεπάλληλες πρόχειρες και αποσπασματικές παρεμβάσεις, έχει αλλοιώσει, σύμφωνα με την κυρίαρχη κριτική, τους βασικούς θε-

108. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε. (2016), ό. π., σ. 542.

109. Δαλακούρας, Θ. (2023), ό. π., σ. 497.

110. Prison Policy Initiative, United States Profile, διαθέσιμο στο: <https://www.prisonpolicy.org/profiles/US.html>

111. Τζαννετάκη, Τ. (υπό δημοσίευση). Ο Ποινικός Κώδικας του 2019 και οι διαδοχικές τροποποιήσεις του έως και τον Ν. 5090/2024. Μια κριτική αφηγηματική ανάλυση της διπλής αλλαγής παραδείγματος στην ελληνική νομοθεσία για τις ποινές. Στον τόμο *Το Φιλελεύθερο Ποινικό Δίκαιο. Τόμος στη Μνήμη του Καθηγητή Ποινικού Δικαίου Στέφανου Παύλου* (επ. Δημήτρηνας, Γ., Κοσμάτος, Κ. και Συμεωνίδης, Δ.). Αθήνα- Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, σ. 579-582

σμούς του ποινικοδικαιικού οικοδομήματος, καταστρέφοντας τη συνοχή τους. Η «τιμωρητική εκτροπή», όπως χαρακτηρίστηκε η ασκούμενη ποινικοσφρονιστική πολιτική, είχε ως αποτέλεσμα την εκ βάθρων μεταβολή των θεμελιακών επιλογών των Κωδίκων του 2019 και τη μεταμόρφωσή τους μέσα από δεκαοκτώ τροποποιήσεις. Η φιλοσοφία των Κωδίκων, πέραν της αποσπασματικής συνεχόμενης αλλαγής τους από το 2019 και έπειτα, δέχθηκε σοβαρό πλήγμα από τον Ν. 4885/2021, σκοπός του οποίου ήταν, κατά την αιτιολογική του έκθεση, «... να ενισχυθεί η ασφάλεια και η προστασία του κοινωνικού συνόλου από την ολοένα αυξανόμενη εγκληματικότητα, αλλά και από το νομοθετικό κενό που προκάλεσε η κατάργηση ή η υποβάθμιση μείζονος απαξίας παραδοσιακών αδικημάτων μετά την ισχύ των νέων κωδίκων, που αποτελούν τον βασικό άξονα του νομικού μας πολιτισμού...».¹¹² Η τελευταία μέχρι στιγμής, δε, νομοθετική πράξη αυτού του δράματος, ήταν ο Ν. 5090/2024 που επέφερε συντριπτικές αλλαγές στη φυσιογνωμία των Κωδίκων, χωρίς την προηγούμενη σύσταση νομοπαρασκευαστικής επιτροπής, παρά τη μεγάλη έκταση των αλλαγών.¹¹³

Σε αυτό το πλαίσιο, οι τάσεις που κυριαρχούν στις παρεμβάσεις στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης είναι η αυστηροποίηση του ουσιαστικού ποινικού δικαίου και η πάση θυσία επιτάχυνση της ποινικής δίκης. Στο πεδίο του ουσιαστικού ποινικού δικαίου, οι αλλαγές που επήλθαν με την τελευταία νομοθετική πρωτοβουλία συνοψίζονται στην αύξηση του ανώτατου ορίου της πρόσκαιρης κάθειρξης στα είκοσι έτη, στην αύξηση του ορίου της συνολικής ποινής επί συρροής εγκλημάτων, στην κατά κανόνα έκτιση της ποινής κατά της ελευθερίας, ακόμη και για τα πλημμελήματα, στη διεύρυνση του αριθμού των εγκλημάτων που οδηγούν ανηλίκους στη φυλακή, στην αυστηροποίηση των προϋποθέσεων για την αναστολή εκτέλεσης, στην αύξηση των ορίων έκτισης της ποινής για τη συμπλήρωση του ελάχιστου χρόνου για την απόλυση υπό όρο και στη δημιουργία μιας κατηγορίας εγκλημάτων η απαξία των οποίων δικαιολογεί την απειλή αυξημένων ποινών και τη δυσχέραση της απόλυσης υπό όρο.¹¹⁴ Είναι αυτονόητο πως η αυστηροποίηση αυτή θα επιφέρει «γιγαντιαία πίεση» στο σφρονιστικό σύστημα της χώρας,¹¹⁵ το οποίο βέβαια επεκτείνεται συστηματικά, κάτι που βρίσκεται σε αρμονία με την ασκούμενη ποινικοκατασταλτική πολιτική και τη διόγκωση του ποινικού κράτους.¹¹⁶

112. Βιδάλη, Σ. και Κουλούρης, Ν. (2024), ό. π., σ. 322-324.

113. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε. (2024). Το νέο νομοσχέδιο του Υπουργείου Δικαιοσύνης - Επεμβάσεις στον Ποινικό Κώδικα. *Ποινική Δικαιοσύνη*, 1/2024, Ειδικό Τεύχος, και Γασπαρινάτου, Μ. (υπό δημοσίευση). Τιμωρητικότητα και ποινικός λαϊκισμός. Προς μια αλλαγή παραδείγματος στην αντεγκληματική πολιτική. Στον τόμο *Το Φιλελεύθερο Ποινικό Δίκαιο. Τόμος στη Μνήμη του Καθηγητή Ποινικού Δικαίου Στέφανου Παύλου* (επ. Δημήτρηνας, Γ., Κοσμάτος, Κ. και Συμεωνίδης, Δ.). Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, σ. 474.

114. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε. (2024), ό. π., και Γασπαρινάτου, Μ. (υπό δημοσίευση), ό. π., σ. 464.

115. Κοσμάτος, Κ. (2024β). Οι επιπτώσεις του ΣχΝ για την τροποποίηση του ΠΚ στο σφρονιστικό σύστημα. *Ποινική Δικαιοσύνη*, 1/2024, Ειδικό Τεύχος, και Γασπαρινάτου, Μ. (υπό δημοσίευση), ό. π., σ. 488-492.

116. Κουλούρης, Ν. (2022). «Ίσως δεν έχουμε και τόσες φυλακές»: Οι (πρόχειροι) σχεδιασμοί μιας (επεκτατικής) σφρονιστικής

Εύλογα αναρωτιέται, λοιπόν, η Συμεωνίδου-Καστανίδου σχετικά με το πόσο λογικό είναι να αναμένει κανείς την περιστολή της εγκληματικότητας με μόνο εργαλείο την σκλήρυνση της ποινικής καταστολής, ειδικά όταν αυτή είναι η απάντηση της Πολιτείας σε κάθε περιστατικό που απασχολεί έντονα την κοινή γνώμη: «Αν όμως οι προηγούμενες πρωτοβουλίες για αντιμετώπιση της εγκληματικότητας με μόνο εργαλείο την αυστηροποίηση των ποινών δεν έχουν πετύχει, γιατί θα μπορούσε ρεαλιστικά να περιμένει κανείς ότι η νέα νομοθετική προσπάθεια θα αποδώσει καρπούς;»¹¹⁷

Αναφορικά με τις επεμβάσεις στο πεδίο του δικονομικού δικαίου, κύριο μέλημα του νομοθέτη αποτελεί η επιδίωξη της επιτάχυνσης της ποινικής δίκης, ως πανάκεια για τα χρόνια προβλήματα του συστήματος απονομής δικαιοσύνης. Παραδείγματα προβληματικών δικαιοκρατικά ρυθμίσεων σε αυτή την κατεύθυνση είναι η πρόβλεψη του άρ. 78 Ν. 5090/2024 που θέτει ως γενικό κανόνα τη μη κλήτευση στο ακροατήριο των μαρτύρων αστυνομικών και λοιπών προανακριτικών υπαλλήλων που κατέθεσαν στην προδικασία (άρ. 215 παρ. 5 ΚΠΔ) —κάτι που φυσικά έχει επικριθεί ως πλήγμα στις επιταγές της δίκαιης δίκης, παρά την πρόβλεψη εξαιρέσεως—, όπως και η θέσπιση παραβόλου για την υποβολή αιτήματος αναβολής κατ' άρ. 349 παρ. 2Α ΚΠΔ.¹¹⁸

Πρόκειται, δηλαδή, συνολικά για νόθευση του φιλελεύθερου ποινικού συστήματος στο πλαίσιο μιας πολιτικής ποινικού λαϊκισμού,¹¹⁹ της επικράτησης του φόβου του εγκλήματος (ο οποίος διαμορφώνει τις αντιλήψεις και τις στάσεις των πολιτών απέναντι στον κοινωνικό έλεγχο περισσότερο από το ίδιο το έγκλημα) και της θεοποίησης μιας κακώς εννοούμενης επιτάχυνσης της ποινικής δίκης.¹²⁰ η συνεπαγόμενη «προοδευτική εξοικείωση και αποδοχή μέτρων, κατασκευών ή παραδοχών που προηγουμένως ήταν απορριπτέες, καθώς αποκλίνουν από βασικές αρχές ή παραβιάζουν τα θεμελιώδη όρια του ποινικού δικαίου» έχει περιγραφεί πολύ εύστοχα ως «μιθριδατισμός».¹²¹ Όπως έγραψε ο Κοσμάτος, η μεταρρύθμιση αυτή ουσιαστικά σημαίνει «περισσότερη φυλακή, φυλακή (σχεδόν) για όλους».¹²²

στικής πολιτικής. *The Art of Crime*, τ. 12, σ. 219, 229.

117. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε. (2024), ό. π.

118. Συμεωνίδης, Δ. (2024). Οι μεταβολές στον ΚΠΔ με βάση το Σχέδιο Νόμου του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Μια επικίνδυνη δικαιοκρατική εκτροπή. *Ποινική Δικαιοσύνη*, 1/2024, Ειδικό Τεύχος.

119. Δημήτρηνας, Γ. (2024). Οι παρεμβάσεις στον ΠΚ και τον ΚΠΔ και η «επιτάχυνση και ποιοτική αναβάθμιση της ποινικής δίκης». *Ποινική Δικαιοσύνη*, 1/2024, Ειδικό Τεύχος.

120. Πούλου, Μ. (2022). *Πολιτικός φόβος και έγκλημα. Η περίπτωση του «νόμου Παρασκευόπουλου»*. Αθήνα: Εκδόσεις Εύμαρος, σ. 49.

121. Φυτράκης, Ε. (2024), ό. π., σ. 46.

122. Κοσμάτος, Κ. (2024γ). Περισσότερη φυλακή, φυλακή (σχεδόν) για όλους. *Εφημερίδα των Συντακτών*. Διαθέσιμο στο: https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/424511_perissoteri-fylaki-fylaki-shedon-gia-oloys.

Σύμφωνα με την κριτική της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου, «... οι τροποποιήσεις του ΠΚ και του ΚΠΔ πάσχουν ως προς την επιστημονική τους τεκμηρίωση και κατατείνουν στην εργαλειοποίηση του ποινικού δικαίου υπό το πρίσμα μιας τιμωρητικής ιδεολογίας (...) με βάση τα ερευνητικά δεδομένα και τις θεωρητικές παραδοχές της Εγκληματολογίας και την πραγματικότητα που διαμορφώνεται ενώπιον μας, τόσο η αιτιολογική έκθεση όσο και οι δηλώσεις των αρμοδίων δεν πείθουν για τη σκοπιμότητα των μεταρρυθμίσεων που εισηγούνται υπό το πρίσμα του φιλελεύθερου ποινικού δικαίου... Είναι γεγονός ότι στη χώρα μας παρατηρείται μια εντυπωσιακή ευχέρεια του νομοθέτη να αναδιαμορφώνει συνεχώς το πεδίο των κατασταλτικών ρυθμιστικών παρεμβάσεων του, ένας ποινικός πληθωρισμός που συμβαδίζει ταυτόχρονα με μια δυσκολία στην ανάληψη πολιτικής πρωτοβουλίας για την κανονιστική και θεσμική ρύθμιση στο πεδίο της πρόληψης, του κοινωνικού κράτους και της κοινωνικής προστασίας. Όσο το κράτος αποσύρεται από το κοινωνικό πεδίο, τόσο η ρητορική της καταστολής και του ποινικού εγκλεισμού αυξάνεται ως το μόνο πεδίο νομιμοποίησης και προνομιακής λειτουργίας της κρατικού μηχανισμού...».¹²³

Εφόσον, λοιπόν, για να επιστρέψουμε στην ποινική διαπραγμάτευση, ο κύριος λόγος για την εισαγωγή του θεσμού είναι η εύλογη διάρκεια της δίκης, σκόπιμο είναι να διερωτηθούμε αν υπάρχουν άλλα μέτρα που θα μπορούσαν να είχαν ληφθεί ώστε να μην παρουσιάζεται ως μονόδρομος η περιστολή θεμελιωδών δικονομικών δικαιωμάτων. Σύμφωνα με τη Συμεωνίδου-Καστανίδου, η λύση βρίσκεται στην αναζήτηση άλλων τρόπων για την ελάφρυνση της υπερφόρτωσης των δικαστηρίων και για τον χειρισμό πολύπλοκων αποδεικτικά υποθέσεων. Έτσι, προτείνει: α) την ευρεία αποποινικοποίηση, καθώς η δίωξη ήσσονος σημασίας πράξεων θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί με το αστικό ή το διοικητικό δίκαιο, αντί να υπερφορτώνονται τα πινάκια της ποινικής δικαιοσύνης και να επιβάλλονται «διπλές κυρώσεις» στους παραβάτες· β) την ευρεία απο-κακουργηματοποίηση, καθώς είναι πολλαπλά προβληματική η πρακτική του νομοθέτη για αυστηροποίηση της ποινικής νομοθεσίας και αντιμετώπιση όλο και περισσότερων πράξεων ως κακουργημάτων, πρακτική που πλήττει τον φιλελεύθερο χαρακτήρα του ποινικού συστήματος και συνεπάγεται πολύ μεγαλύτερους χρόνους διεκπεραίωσης από την ποινική δικαιοσύνη και υπερσυνωστισμό στα καταστήματα κράτησης· γ) ουσιαστικές αλλαγές στη δομή του μηχανισμού απονομής της δικαιοσύνης, που θα επιτρέψουν στους δικαστικούς λειτουργούς να αντεπεξέλθουν στο δύσκολο αποδεικτικό έργο κάποιων υποθέσεων (κατάρτιση

123. Ελληνική Εταιρεία Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου (2023). *Η ΕΕΜΕΚΕ για το σ/ν "Παρεμβάσεις στον ΠΚ και τον ΚΠΔ"*. Συμβολή της ΕΕΜΕΚΕ στη συνεδρίαση της Διαρκούς Επιτροπής Δημόσιας Διοίκησης, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης της Βουλής για το Σχέδιο Νόμου του Υπ. Δικαιοσύνης "Παρεμβάσεις στον Ποινικό Κώδικα και τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας για την επιτάχυνση και την ποιοτική αναβάθμιση της ποινικής δίκης - Εκσυγχρονισμός του νομοθετικού πλαισίου για την πρόληψη και την καταπολέμηση της ενδοοικογενειακής βίας" με την ακρόαση εξωκοινοβουλευτικών προσώπων. Διαθέσιμο στο: <https://eemeke.org/>.

των δικαστών, δημιουργία μεγάλων δικαστηρίων με εξειδικευμένους δικαστικούς λειτουργούς κ.ο.κ.)· δ) τη θεσμοθέτηση εναλλακτικών διαδικασιών, και, τέλος, ε) την εισαγωγή διαδικασιών αποκαταστατικής δικαιοσύνης.¹²⁴ Αντίστοιχους προβληματισμούς εκφράζει ο Παπαχαράλαμπος, προτείνοντας λύσεις στο πεδίο των κατά παρέκκλιση διαδικασιών, της συμμετοχικής δικαιοσύνης και της συντόμευσης της προδικασίας, αλλά και υποστηρίζοντας τη σημασία μιας συστηματικής αποποινικοποίησης.¹²⁵

Όσον αφορά την (εύλογη, αλλά και καλλιεργημένη από μια στρατηγική ποινικού λαϊκισμού¹²⁶) έλλειψη εμπιστοσύνης της κοινωνίας στην ποινική δικαιοσύνη και στο δικαστικό σύστημα γενικά, η διαχείριση της οποίας παρουσιάζεται ως παράπλευρος στόχος της εισαγωγής του θεσμού,¹²⁷ δύσκολα μπορεί γίνει δεκτό ότι είναι πιθανό αυτή να αμβλυνθεί αποκλειστικά με όρους γρήγορης δικαιοσύνης, ειδικά καθώς έχει κυριαρχήσει η αντίληψη ότι οι «μικρές» ποινές που επιβάλλουν τα δικαστήρια (ή οι μεγάλες ποινές που όμως δεν θα εκτιθούν ολόκληρες) δεν είναι η ενδεδειγμένη απάντηση στο έγκλημα, απόρροια του τιμωρητικού πνεύματος που καλλιεργείται συστηματικά.¹²⁸

Μέγιστης σημασίας, όπως τονίστηκε στις αναλύσεις που προηγήθηκαν, είναι η δυνατότητα παραγωγής άδικων ποινικών αποφάσεων που στηρίζονται αποκλειστικά στην ομολογία του κατηγορουμένου επί τη βάση του υλικού που συλλέχθηκε στην προδικασία. Η φιλελεύθερη καχυποψία απέναντι στην ομολογία έδωσε τη θέση της στη «θεοποίησή» (στην «αποθέωση»;) της μέσα από τον θεσμό του plea bargaining, αφού αυτή έχει καταστεί πια αρκετή για την καταδίκη ακόμη και σε βαριές ποινές κάθειρξης, χωρίς να ενδιαφέρει η ποιότητα του ανακριτικού υλικού (καταθέσεις των αστυνομικών, δικονομικές ακυρότητες, ανακριτικές αβλεψίες, αποδεικτικές πλημμέλειες), καθώς στον βωμό της ταχύτητας ελάχιστα ενδιαφέρει αν το ποινικό σύστημα παράγει άδικες αποφάσεις, στέλνοντας αθώους στη φυλακή. Η ανάγκη ελέγχου της δράσης της αστυνομίας, βασικού «προμηθευτή» του δικαστικού συστήματος με υποθέσεις, ουδέποτε στάματησε να είναι το επίδικο,¹²⁹ ακριβώς λόγω των εκτεταμένων εξουσιών των διωκτικών αρχών, και ως εκ τούτου είναι επιτακτική η επιτήρησή της και ο δικαιοκρατικός έλεγχος της δράσης της από αμερόληπτους δικαστικούς λειτουργούς: η ανάγκη αυτή προκύπτει και εξαιτίας των

124. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε. (2016), ό. π., σ. 644-647.

125. Παπαχαράλαμπος, Χ. (2018), ό. π., σ. 667.

126. Φυτράκης, Ε. (2024). Το παιδί είναι το πρόσημα... Προβλήματα οριοθέτησης της παιδικής προστασίας διά του ποινικού δικαίου. *Αντιγόνη - το Ερώτημα. Περιοδικό για την Κριτική Εγκληματολογία, το Ποινικό Πρόβλημα και τον Κοινωνικό Έλεγχο*, τ. 4, αρ. 7, σ. 37-38.

127. Σισμανίδου, Ε. (2022), ό. π., σ. 136.

128. Γασπαρινάτου, Μ. (υπό δημοσίευση), ό. π., σ. 494.

129. Νάϊντος, Χ. (2017). Ειδικές ανακριτικές πράξεις: επίκαιρα ζητήματα. *Ποινικά Χρονικά*, τ. 8-9/20-17, σ. 491-499.

συχνών περιστατικών κατάχρησης εξουσίας και βασανιστηρίων, τα οποία έχουν οδηγήσει σε πλείστες καταδίκες της χώρας από το ΕΔΔΑ.¹³⁰ Διαχρονικό παράδειγμα κατάχρησης της εξουσίας των διωκτικών αρχών είναι η ερευνητικά διαπιστωμένη, κατά παράβαση των προϋποθέσεων του νόμου, καταφυγή στην κακουργηματική μορφή της εγκληματικής οργάνωσης, κατ'άρ. 187 παρ. 1 ΠΚ, με τη σκόπιμη διόγκωση του κατηγορητηρίου,¹³¹ φαινόμενο που προβληματίζει ως προς την πιθανότητα «μεταφοράς» του στο πεδίο της ποινικής διαπραγμάτευσης, με την πρακτική του overcharging, που αναφέρθηκε παραπάνω, να αποτελεί σοβαρό κίνδυνο καταστράτηγησης του θεσμού.

Στο ίδιο πλαίσιο, δεν μπορεί να γίνει δεκτό πως το αντίδοτο στην αποδεικτική πολυπλοκότητα κάποιων εγκλημάτων, ιδίως των οικονομικών, είναι κατ'ουσίαν δίκες χωρίς στοιχεία. Οι θεσπισμένες ειδικές ανακριτικές πράξεις (254 ΚΠΔ) —ιδιαίτερα δε αυτές που αφορούν τα εγκλήματα διαφθοράς (255 ΚΠΔ)¹³²—, οι οποίες αντανακλούν το δικαιολογημένο μιας ενισχυμένης διεισδυτικότητας του κράτους για την κατά το δυνατό αντιστροφή των σχέσεων εξουσίας απέναντι σε κατηγορούμενους που «... παραβιάζουν συστηματικά τα δικαιώματα των πολιτών, τον ελεύθερο ανταγωνισμό και κατ'ουσίαν χειραγωγούν τη νομοθέτηση» —ενώ διαπιστώνεται η απευθείας συμμετοχή τους στα κέντρα λήψης αποφάσεων, ακόμα και στον «από κοινού καθορισμό των κυβερνητικών επιλογών»—, μπορούν να γίνουν δεκτές από τη σκοπιά της λειτουργίας τους για τη διαφύλαξη του δημοκρατικού κράτους δικαίου.¹³³ Σε κάθε περίπτωση, η διάσταση των απεριόριστων εξουσιών που παραχωρούνται στους ειδικούς δικαστικούς λειτουργούς θα πρέπει να προβληματίσει, ταυτόχρονα, σε δικαιοκρατικό επίπεδο.¹³⁴ Η αντιμετώπιση των συστημικών προβλημάτων που παρατηρούνται αναφορικά με την εξιχνίαση των εγκλημάτων των ισχυρών (κατακερματισμός ελεγκτικών μηχανισμών, έμφαση στην αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής και όχι στη συνολική αντιμετώπιση του οικονομικού εγκλήματος, έλλειψη ροής ενιαίας πληροφορίας, πολυαπασχόληση, έλλειψη σύγχρονων τεχνικών εργαλεί-

130. Ιδ. υπ' αρ. 1/2023 Εγκύκλιο του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου, με θέμα «απόφαση από 7-72022 στην προσφυγή TOROSIAN κατά Ελλάδας – Γενικές Οδηγίες προς αποφυγή συναφών παραβιάσεων της ΕΣΔΑ», με παρατηρήσεις του γράφοντος. *Αρμενόπουλος*, τ. 9/2023, σ. 1183-1188.

131. Σταμούλη, Ε. (2018). Ποινική Δικαιοσύνη και εξουσίες: το παράδειγμα του οργανωμένου εγκλήματος. Στο Αρτινοπούλου, Β., Βιδάλη, Σ., Γεωργούλας, Σ., Θεμελή, Ό., Κουλούρης, Ν. Κ., Παπανικολάου, Γ. (επιμ.). *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker "Whose side are we on?" Συμβολές στο πρώτο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου. Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016*. Αθήνα: ΕΕΜΕΚΕ, σ. 283-284.

132. Ιδ. ανάλυση σε Δημόπουλο, Χ. (2021), ό. π., σ. 681 επ.

133. Βιδάλη, Σ. (2019). Όψεις της ανάκρισης σε υποθέσεις εγκλημάτων των ισχυρών και οργανωμένου εγκλήματος. Στο Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν. και Παπαχαλαράμπος, Χ. (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ, σ. 331.

134. Ζαχαριάδης, Α. (2016). Ζητήματα Εφαρμογής του Ν. 4022/2011. Στον *Τιμητικό Τόμο Χριστόφορου Δ. Αργυρόπουλου*, σ. 1001-1020.

ων κ.ά.)¹³⁵ αποτελεί αντίλογο στις αντιλήψεις που προκρίνουν τη συντομευμένη διαδικασία στα εγκλήματα αυτά, αποδεχόμενες αφενός την πιθανότητα καταδίκης αθώων και, αφετέρου, συμβιβαστικές διευθετήσεις σοβαρών οικονομικών εγκλημάτων με ιδιαίτερη κοινωνική βλαπτικότητα, οι οποίες είναι ανεπαρκείς από άποψη αντεγκληματικής πολιτικής· ο σχεδιασμός και η άσκηση της τελευταίας επικρίνεται ότι «βασίζεται λιγότερο στο Δίκαιο και περισσότερο στην πολιτική και [ως εκ τούτου] φυσικά επηρεάζεται από πολιτικές αποφάσεις»¹³⁶, αντί να θεμελιώνεται στα εγκληματολογικά δεδομένα ή στα στατιστικά στοιχεία.¹³⁷

Από την ανάλυση που προηγήθηκε, γίνονται εμφανή βασικά δογματικά ζητήματα που καθιστούν τον θεσμό της ποινικής διαπραγμάτευσης έναν θεσμό ο οποίος επιφέρει ριζικές αλλαγές στο σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης, καθώς για την υλοποίηση της επιτάχυνσης της διαδικασίας θυσιάζονται βασικές αρχές της ποινικής δίκης, κάτι που μερικά χρόνια πριν φάνταζε αδιανόητο· επίσης, η σύντομη εγκληματολογική πράγματευση σχετικά με την εφαρμογή του plea bargaining διεθνώς, με έμφαση στις χώρες του κοινοδικαίου (και ιδιαίτερα στις Η.Π.Α.), ανέδειξε πτυχές σχετικά με τους λόγους που ευνοούν την προσφυγή στη διαπραγμάτευση αλλά και σχετικά με την αναπαραγωγή ανισοτήτων και προβληματικών πρακτικών, ιδιαίτερα όσον αφορά την επιλεκτικότητα με όρους τάξης και φυλής, αλλά και τη δυνατότητα καταδίκης αθώων κατηγορουμένων.

Η πραγματικότητα του ελληνικού ποινικοκατασταλτικού συστήματος, όπως σύντομα περιγράφηκε παραπάνω, δείχνει προς την κατεύθυνση μιας στρατηγικής ποινικού λαϊκισμού και στείρας αυστηροποίησης σε επίπεδο ουσιαστικού, δικονομικού και σωφρονιστικού δικαίου, χωρίς τον σχεδιασμό μιας ουσιαστικής αντεγκληματικής πολιτικής που θα δίνει έμφαση στην πρόληψη του εγκλήματος και στην αποκατάσταση της βλάβης που αυτό συνεπάγεται. Ο πολιτικός λόγος απαξιώνει την επιστήμη και τις τεκμηριωμένες προτάσεις της, ισχυριζόμενος πως «ακούει το λαϊκό αίσθημα», στην ουσία όμως πολιτικοποιώντας την αντεγκληματική πολιτική στο πλαίσιο του πολιτικού και κομματικού ανταγωνισμού.¹³⁸ Εύλογα η Τζαννετάκη κάνει λόγο για «διαστρέβλωση της πραγματικότητας», αγνόηση του επιστημονικού λόγου και για μια στρατηγική δημιουργίας πόλωσης: «οι ειδικοί εναντίον του λαού, οι φιλελεύθεροι δικαιωματιστές εναντίον των θυμάτων και των φιλήσυχων, νομοταγών πολιτών, τα θύματα εναντίον των ασυγχώρητων εγκληματιών... [προς όφελος μιας] “αλληλεγγύη[ς] της εχθρότητας”».¹³⁹

135. Ο. π., σ. 328-329.

136. Συκιώτου, Α. (2016). Παγκοσμιοποίηση και Αντεγκληματική Πολιτική. *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 7/2016, σ. 562.

137. Φυτράκης, Ε. (2024), ό. π., σ. 40.

138. Γασπαρινάτου, Μ. (υπό δημοσίευση), ό. π., σ. 470, 493.

139. Τζαννετάκη, Τ. (υπό δημοσίευση), ό. π., σ. 597-598.

Οι σοβαρές καθυστερήσεις που χαρακτηρίζουν την απονομή της δικαιοσύνης (ποινικής, αστικής και διοικητικής) στην Ελλάδα, ίσως περισσότερο από πολλές χώρες του δυτικού κόσμου, είναι πράγματι μια ιδιαίτερα προβληματική πτυχή του δικαστικού συστήματος και συγκρούεται με το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη κατ' άρθρ. 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ. Οι εναλλακτικές, λοιπόν, της αποποινικοποίησης, απο-κακουργηματοποίησης και της εν γένει αποκλιμάκωσης της ποινικής καταστολής, που προτείνονται από μερίδα της θεωρίας αλλά και από την Επιτροπή κατά των Βασανιστηρίων του Συμβουλίου της Ευρώπης (ΕΠΒ),¹⁴⁰ δεν θα μπορούσαν να βρουν εύκολα έδαφος στο πλαίσιο της ασκούμενης νεοσυντηρητικής αντεγκληματικής πολιτικής που έχει την τιμωρία ως «αιχμή του δόρατος».¹⁴¹ Ίσως για τον λόγο αυτόν, η «έκπτωση» που συνεπάγεται η ποινική διαπραγμάτευση στις ποινές να γίνεται πιο εύκολα αποδεκτή και για το δικαστικό σώμα, το οποίο συχνά αντιπαράκειται σε πολιτικές εξορθολογισμού των ποινών και, στο παρελθόν, «αντιστάθηκε» στις επιλογές του νομοθέτη για τη διευκόλυνση της χορήγησης της απόλυσης υπό όρους.¹⁴² Από τα ανωτέρω γίνεται εμφανές ότι η ποινική διαπραγμάτευση παρουσιάζεται μεν ως η λύση για τα δεινά του όλου ποινικοκατασταλτικού συστήματος, αλλά στην πραγματικότητα αποτελεί σύμπτωμα των χρόνιων προβλημάτων που προκαλεί η επεκτατική ποινική και σωφρονιστική πολιτική. Η θεραπεία των πάσχοντος συστήματος απονομής δικαιοσύνης, σε κάθε περίπτωση, δεν μπορεί να γίνει με τρόπους που απλά καμουφλάρουν τις αιτίες των θεμελιακών προβλημάτων που χαρακτηρίζουν την εργαλειοποίηση, τη στρέβλωση και την υπερ-αυστηροποίηση του ποινικοκατασταλτικού μηχανισμού, στρέφοντας εν τέλει την προσοχή μας μακριά από αυτά.

Και όταν το αποτέλεσμα αυτής της συνταγής δεν παράγει ακριβώς τα αποτελέσματα που αναμένει η νομοθετούσα κυβέρνηση, μια ακόμη τροποποίηση δεν χρειάζεται δεύτερη σκέψη. Έτσι, ανάμεσα στις αλλαγές που επήλθαν στους Κώδικες με τον Ν. 5090/2024, τροποποιήθηκε και ο νεοπαγής θεσμός της διαπραγμάτευσης, άμεσα (όπως κάποιες ρυθμίσεις που αναφέρθηκαν παραπάνω) αλλά και έμμεσα: ενδεικτικό παράδειγμα, η αυστηροποίηση των προϋποθέσεων

140. Σύμφωνα με την ΕΠΒ: «... σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, οι ποινές είναι ιδιαίτερα μεγάλες, ενώ ταυτόχρονα τα ποσοστά αποφυλάκισης είναι χαμηλότερα από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο... τα συνολικά ποσοστά εγκληματικότητας στην Ελλάδα έχουν μειωθεί σημαντικά κατά την τελευταία δεκαετία και είναι χαμηλότερα από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο... ο συνδυασμός των σχετικά χαμηλών ποσοστών εγκληματικότητας και των πολύ μεγάλων ποινών φυλάκισης δείχνει σαφώς ότι ο υπερπληθυσμός των ελληνικών καταστημάτων κράτησης είναι κατά πρώτο λόγο αποτέλεσμα μιας πολύ αυστηρής ποινικής πολιτικής και νομοθεσίας». Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (2022). *Έκθεση προς την ελληνική κυβέρνηση κατά την επίσκεψη που πραγματοποίησε στην Ελλάδα η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας (ΕΠΒ) από τις 22 Νοεμβρίου 2021 έως 1 Δεκεμβρίου 2021*. Στρασβούργο: Συμβούλιο της Ευρώπης, σημείο 16, σ. 15-16.

141. Γασπαρινάτου, Μ. (υπό δημοσίευση), ό. π., σ. 469.

142. Κουλούρης, Ν. (2020). Απόλυση καταδίκου υπό όρο. Στο Χαραλαμπίκη, Α. (επ.), *Νέος Ποινικός Κώδικας- Ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν. 4619/2019 (τόμος πρώτος: Άρθρα. 1-234)*. 2η έκδοση. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σ. 859-860.

για υπό όρους απόλυση των καταδικασμένων για παραβίαση της περί αλλοδαπών νομοθεσίας (εντάσσοντας τα κακουργήματα του άρ. 30 Ν. 4251/2014 στα αδικήματα για τα οποία απαιτείται η συμπλήρωση των 3/5 της ποινής, χωρίς πλασματικό υπολογισμό ημερών, και 18 ετών, στην περίπτωση της ισόβιας κάθειρξης, αντί των 2/5 και των 16 ετών αντίστοιχα που ισχύει για την πλειοψηφία των κακουργημάτων)· τούτο εικάζεται πως έλαβε χώρα καθώς καταγράφεται ότι μεγάλο μέρος των κατηγορουμένων για τα αδικήματα αυτά καταφεύγουν στην οδό της διαπραγμάτευσης, για να επιδιώξουν ηπιότερη μεταχείριση (φαινόμενο το οποίο ούτως ή άλλως θα πρέπει να απασχολήσει την εγκληματολογία), κάτι που ενδεχομένως μοιάζει να αντιφάσκει με τις σκληρές πολιτικές που εξαγγέλλονται και ασκούνται στο πεδίο της μετανάστευσης. Με τον τρόπο αυτόν αποφεύγεται η δυσαρέσκεια για την πρόωρη αποφυλάκιση των διακινητών μεταναστών¹⁴³ (οι οποίοι, μετά την αποφυλάκισή τους, ούτως ή άλλως οδηγούνται σε πολύμηνη διοικητική κράτηση¹⁴⁴), χωρίς η αυστηροποίηση αυτή να βασίζεται στις ανάγκες μιας συγκροτημένης αντεγκληματικής πολιτικής ή να υπακούει σε λογικές πέρα από την απλή ικανοποίηση του καλλιεργούμενου και εμπεδωμένου τιμωρητικού πνεύματος.

Κατά συνέπεια, η σε βάθος διερεύνηση της πρακτικής λειτουργίας του θεσμού στην κατεύθυνση της ανίχνευσης του τρόπου εφαρμογής του, των αδικημάτων που οδηγούνται συνηθέστερα σε διαπραγμάτευση, του προφίλ (ταξικού, ηλικιακού, εθνικού, σχετικού με το φύλο κ.α.) των κατηγορουμένων που καταφεύγουν σε αυτή, των ποινών που επιβάλλονται, του τρόπου έκτισής τους, της επίδρασης του θεσμού στην ταχύτητα της απονομής δικαιοσύνης, στην αποσυμφόρηση των δικαστηρίων και στην ποιότητα του δικαιοδοτικού έργου κ.ο.κ., είναι πολύ χρήσιμη για τη συνολική καταγραφή της (δικαίως χαρακτηριζόμενης ως) «αλλαγής παραδείγματος»¹⁴⁵ και για τη συγκρότηση μιας εγκληματολογικής κατανόησης και κριτικής.

143. Για αδικήματα που θα έπρεπε, κατά τον Δαλακούρα, να μην αποτελεί καν κακουργήματα: Δαλακούρας, Θ. (2011). Η συγκέντρωση του αποδεικτικού υλικού. Ο ρόλος του εισαγγελέα, της αστυνομίας και των λοιπών διοικητικών οργάνων. *Ποινικά Χρονικά*, 5/2006, σ. 254.

144. Κόρος, Δ. (2021). Η διοικητική κράτηση στην Ελλάδα υπό το πρίσμα της εγκληματολογίας των συνόρων. *Art of Crime*, τ. 10, σ. 93 επ.

145. Ανδρουλάκης, Ν. (2016), ό. π.